

На основу члана 17. став 1. и члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05-исправка и 101/07),
Влада доноси

Националну стратегију за младе

УВОД

Зашто Национална стратегија за младе?

Израда Националне стратегије за младе у Републици Србији (у даљем тексту: Стратегија) је први корак ка системском решавању положаја младих¹ и један је од приоритета Владе и приоритет Министарства омладине и спорта. Влада сматра да је неопходно да се израде системска решења за подршку младима у различитим областима друштвеног живота. Обавеза је друштва да уважи младе и да им помогне да искажу и остваре своје могућности на личну и друштвену добробит.

Млади који данас имају 20 година имали су три године када су почели први оружани сукоби на територији бивше Југославије, четири године када су проглашене санкције, седам година у време склапања Дејтонског мировног споразума, једанаест када је бомбардована Република Србија, а петнаест када је убијен премијер. Они су одрастали у изолацији, без одговарајуће друштвене бриге, преплављени сликама насиља у медијима, затечени у сиромаштву које нису проузроковали. Истовремено, сада се очекује од њих да прођу кроз транзицију, а да у блиској будућности поведу друштво напред. Стратегија је потребна и друштвима која су имала мирнији развој, а нашем још више.

Младима је неопходна подршка, јер није реч само о њиховом бољем животу, већ и о будућности земље. Системска, организована и стална подршка младима значи квалитетну будућност Републике Србије, њен даљи економски развој, повећање natalитета и стварање услова за бољи живот младих.

Ко су млади у Републици Србији?

У Националној стратегији за младе, млади су особе узраста од петнаест до тридесет година старости. У Републици Србији има око милион и по младих, што у односу на укупан број становника чини двадесет процената.²

---

¹ Сви термини употребљени у овом документу који су наведени у мушком роду могу да се користе и у женском роду.

² Попис 2002. године, Републички завод за статистику.

Појам „млади” описује фазу живота између детињства и одраслог доба. Младост је посебно животно раздобље у којем се, уз биолошко и психолошко сазревање, одвија и процес укључивања појединца у друштвену заједницу. Током тог раздобља, од младих се очекује да развију вештине и способности да би могли да преузму улоге у свим областима друштвеног деловања. Процес укључивања појединца у друштво по правилу траје док се не постигне примерен степен социјалне аутономије, одговорности и самосталности. Тешко је одредити и дефинисати узрасну границу младости, те се и формална одређења овог животног раздобља разликују између институција Уједињених нација, Европске уније и националних институција. У свету постоје различите дефиниције узрасних граница младих и сматра се да ниједан други животно период не провоцира толико дискусија о узрасним границама.

Трајање младости је у ствари социјално, а не биолошко одређено. Школовање је кључни чинилац који скраћује или продужава младост. Младост јесте краћа код оне групе младих који се краће школују, док је дужи пут до одрастања младих који се најдуже школују. У земљама у транзицији, као што је Република Србија, продужена младост је често ствар принуде. Млади у Републици Србији залажу се да при разматрању њиховог живота горња граница младости буде тридесет година живота.³

Специфичности ситуације у Републици Србији као што су: сиромаштво у друштву, низак проценат запослености младих и изазови са којима се суочавају млади људи у процесу преласка из детињства у одрасло доба захтевају флексибилан приступ. Зато је горња граница младости померена на тридесет година, са пуном свешћу да је у питању веома хетерогена популација коју карактеришу различити развојни циљеви у различитим фазама младости.

У односу на основни критеријум одређења младих (узраст) могуће је издвојити више подгрупа младих зависно од контекста и потребе. Наведени циљеви и мере односе се на целокупну популацију младих, а у Акционом плану ће се по потреби конкретизовати специфичне активности у односу на три подгрупе младих од 15 до 19 година, од 20 до 24 године и од 25 до 30 година.

1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

Стратегија треба да одреди улогу државе према младима, могућу улогу младих према друштву, као и начине за успостављање партнерског односа. Зато је неопходно прецизно дефинисати: права, улоге и одговорности, као и јасне, институционалне механизме који ће младима отворити простор за деловање и помоћи им да нађу своје место у друштву.

Одлике Стратегије су:

- заснована је на договору свих заинтересованих страна;
- препознаје и подстиче даљи развој способности младих; посматра младе као потенцијал;
- дугорочна је, а не везана само за мандат једне владе.

Предуслови за развој Стратегије били су: широк консултативни процес, истраживања о младима и сарадња између државних органа, невладиног сектора и самих младих. Свака стратегија за младе мора да поштује постојеће потребе младих, али и да буде у контакту са реалним стањем у земљи. У Стратегији су учињени су

---

³ Конференција Саветодавних одбора, Ваљево, новембар 2007.

покушаји да се ускладе потребе младих, специфичности Републике Србије и 11 показатеља политике за омладину коју је препоручио Савет Европе.⁴

За процес израде Стратегије и Акционог плана формирана су следећа тела: Радна група (представници надлежних министарстава); Саветодавно тело; осам тематских група за области које су дефинисане као приоритетне (здравље, безбедност, образовање, запошљавање, активно учешће младих, слободно време, социјална заштита, заштита животне средине и одрживи развој); шест саветодавних одбора (представници: омладинских УГ, јединица локалних самоуправа, медија, пословног сектора, међународних партнера и подмлатка политичких странака) и Тим за подршку.

У току првог круга консултативног процеса одржано је 167 округлих столова у 166 јединица локалних самоуправа на којима је дискутовано о проблемима младих у Републици Србији. Укупно је било укључено 4077 учесника. Овај процес је водило 47 удружења грађана. У другом циклусу консултативног процеса организовано је седам регионалних конференција за прикупљање коментара и предлога на текст Нацрта стратегије, док су удружења грађана организовала 170 јавних догађаја. У изради Стратегије, на различите начине, узело је учешћа око 16.000 младих.

Током консултативног процеса и јавне расправе прикупљена су мишљења не само учесника у процесу израде Стратегије, него и мишљења шире јавности преко сајта и директно на адресу Министарства омладине и спорта.

За потребе Стратегије додатно су урађена два истраживања о младима: Институт за психологију Филозофског факултета у Београду спровео је истраживање о слободном времену и свакодневници младих, а ЦЕСИД истраживање о активизму младих.

Стратегија полази од Устава Републике Србије и од циљева дефинисаних у стратешким документима које је донела Влада: Национална стратегија Србије за приступање Србије и Црне Горе ЕУ; Стратегија за смањење сиромаштва у Србији; Национална стратегија запошљавања за период 2005-2010. година; Национални план акције за децу; Национална стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006. до 2012. године; Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији; Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији; Стратегија развоја заштите менталног здравља; Национална стратегија за борбу против HIV/AIDS-а; Стратегија подстицања рађања; Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији; Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године; Стратегија развоја стручног образовања у Републици Србији; Стратегија образовања одраслих у Републици Србији; Стратегија развоја социјалне заштите; Стратегија развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008-2015. године; Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији и Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији.

У изради ове стратегије пошло се и од међународних докумената: Општа декларација о правима човека; Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода; Светски акциони план за младе УН од 2000. године па надаље; Белиа књига о политици за младе Европског Парламент и Европска повеља о учешћу младих у општинском и регионалном животу.

---

⁴ Peter Lauritzen (2002): Директорат за омладину и спорт Савета Европе.

2. ВИЗИЈА, ПРИНЦИПИ И ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

2.1. ВИЗИЈА

Млади у Републици Србији у XXI веку су активни и равноправни учесници у свим областима друштвеног живота и имају једнака права и могућности за пуни развој својих потенцијала. То подразумева њихову активну улогу у породичном животу, образовању, запошљавању, здрављу и укупном друштвеном животу.

Млади стичу нова знања и искуства, друже се и такмиче са својим вршњацима широм света, путују али и враћају се у своју земљу, где активно, одговорно и вредно примењују сва стечена знања и остварују квалитетан живот.

2.2. Принципи Стратегије

Принципи Стратегије произлазе из вредносног система чији су основ Устав Републике Србије, Општа декларација о правима човека, Конвенција УН о правима детета са протоколима, Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и Међународни пакт о грађанским и политичким правима.

Принципи Стратегије су:

- **Поштовање људских права**

Обезбеђује се да сви млади имају иста права без обзира на пол, расну и националну припадност, религијско и политичко опредељење, сексуалну оријентацију, социјални статус, као и функционалне сметње (инвалидитет). Обезбеђују се равноправне могућности за развој младих засноване на једнаким правима, а у складу са потребама, сопственим изборима и способностима.

- **Равноправност**

Омогућава се да сви млади имају право на једнаке шансе, на информисање, на лични развој, доживотно учење, запошљавање у складу са сопственим карактеристикама, изборима и способностима. Обезбеђује се поштовање родне равноправности, недискриминације, слободе, достојанства, безбедности, личног и друштвеног развоја младих.

- **Одговорност**

Подстиче се и развија одговорност лица која раде са младима, као и одговорност младих у односу на њихове обавезе.

- **Доступност**

Препознају се и уважавају потенцијали младих као важан друштвени ресурс и исказује се поверење и подршка могућностима младих: млади знају, могу, умеју и хоће.

Обезбеђују се услови за очување здравља младих и квалитетно провођење слободног времена. Афирмише се и стимулише постепено увођење и развијање инклузивног образовања на свим нивоима.

- **Солидарност**

Развија се међугенерациска солидарност и улога младих у изградњи демократског грађанства. Подстичу се сви облици солидарности, подстиче се култура ненасиља и толеранције међу младима.

- **Сарадња**

Подржава се и обезбеђује слобода удруживања и сарадња са вршњацима и подстиче међугенерациска сарадња, на локалном, националном и међународном нивоу.

- **Активно учешће младих**

Обезбеђује се подршка младима како би учествовали у процесу доношења одлука, као и у активностима које доприносе изградњи бољег друштва.

- **Интеркултурализам**

Омогућава се поштовање различитости у свим областима људског живота, толеранција, као и афирмација уметничких и креативних приступа усмерених на неговање и развијање интеркултуралног дијалога међу младима.

Промовише се дијалог као процес у којем млади јачају своју спремност, разумевање и уважавање различитости, као и неговање заједничких вредности.

- **Доживотно учење**

Промовише се доживотно учење којим се афирмише знање и омогућава стицање способности за његову практичну примену. Обезбеђује се повезивање формалних и неформалних облика образовања и развијање и успостављање стандарда у образовању.

- **Заснованост**

Обезбеђује се да приказ стања о положају младих, циљеви и мере буду засновани на утемељеним и релевантним подацима и резултатима истраживања.

2.3. Општи стратешки циљеви

Полазећи од визије и принципа Стратегије дефинисани су циљеви који обухватају области које су учесници консултативног процеса истакли као посебно важне за укупан живот младих у Републици Србији. Ови циљеви нису ранжирани по степену важности .

Општи стратешки циљеви:

- Подстицати младе да активно учествују у друштву;
- Развијати сарадњу младих и обезбеђивати услове за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир, а на основу потреба младих и у партнерству са младима;
- Изграђивати систем информисања младих на свим нивоима и у свим областима;
- Обезбеђивати остваривање права на једнаке шансе свих младих у друштву, а посебно младих који живе у тешким условима;
- Подстицати и вредновати изузетна испољавања и постигнућа младих у различитим областима;
- Унапређивати могућности за квалитетно провођење слободног времена младих;
- Развијати отворени, делотворни, ефикасни и праведни систем формалног и неформалног образовања који је доступан свим младима и који је у складу са светским трендовима у образовању и контекстом образовања у Републици Србији;
- Подстицати и стимулисати све облике запошљавања, самозапошљавања и предузетништва младих;
- Унапређивати безбедност младих;
- Чувати и унапређивати здравље младих, смањивати ризике и водеће поремећаје здравља и развијати здравствену заштиту прилагођену младима;
- Оснаживати младе за иницијативе и активности које су у складу са основним циљевима одрживог развоја и здраве животне средине.

Остваривање свих циљева одвијаће се у складу са наведеним принципима и подложно је праћењу, вредновању и унапређивању.

3. ПРИКАЗ СТАЊА У ОДНОСУ НА ОПШТЕ ЦИЉЕВЕ СТРАТЕГИЈЕ

Не постоје систематична и свеобухватна истраживања која доприносе разумевању позиције и проблема младих у Републици Србији.

Приказ стања рађен је на основу расположивих истраживања и релевантних податка, као и истраживања које је иницирало Министарство омладине и спорта, као и у односу на опште циљеве Стратегије и исходе консултативног процеса .

3.1. Активно учешће младих у друштву

Од младих у Републици Србији очекује се много, пре свега, да буду носиоци новог европског духа промена, да буду у првим редовима транзиционих збивања и да активно допринесу процесима одлучивања, али у исто време одлуке о њиховим животима се доносе негде другде⁵.

Смислено учешће младих у друштву захтева сигурно, пријатељско и подстицајно окружење које омогућава младима да учествују у процесу доношења одлука које директно утичу на квалитет њиховог живота и развој друштва у целини. Овај процес треба да се заснива на обавештености о могућностима које су у окружењу. Подаци о различитим облицима учешћа младих у друштву јесу разнородни и несистематизовани. Недостају, такође, информације намењене младима о могућностима, релевантним активностима, организованим догађајима и других важним аспектима из њиховог живота. Ови проблеми указују на чињеницу да млади већ годинама представљају једну од највећих маргинализованих група у нашем друштву а њихово активно учешће није било тема интересовања и истинског ангажовања носилаца власти у Републици Србији.

Култура активног учешћа

На основу резултата истраживања, већина младих себе види као заинтересоване (70%) и способне (76%) за решавање проблема, а само је трећина младих (32%) барем једном узела учешће у акцији којом је решаван неки локални проблем⁶. Када је у питању учешће младих у раду неких организација и институција, више од 90% испитаника није члан ниједне политичке странке, ниједне организације удружења грађана (92%), не припадају црквеним организацијама (88%), ни неким од хобистичких организација (96%), ни културно уметничким друштвима (87%), нити организацијама грађана (90%). На основу наведених података, стиче се утисак да је култура активног учешћа младих у друштву данас недовољно развијена иако су управо млади у недавној прошлости били кључни у мобилисању других грађана и развоју свести о потреби за променама (студентски протести: 1992⁷, 1996/97⁸, демократске промене 2000). Млади у данашњем окружењу, суочени са ограниченим простором, могућностима и подршком за учествовање, недовољно препознају своју улогу у друштву. Ипак, наведени подаци само делимично говоре о култури активног учешћа.

С једне стране подаци говоре да велики број младих не учествује у процесима доношења одлука, а са друге - очигледна је чињеница да ипак постоји значајан број младих који веома компетентно учествују у процесима доношења одлука и развоју националних и локалних политика. Најбољи пример за то су активности које су омладинске групе и организације које се баве младима у оквиру Коалиције младих Србије спровеле у периоду од 2003. до 2007. године, што је у великој мери резултирало образовањем Министарства омладине и спорта, као и органа на локалном нивоу у градовима Републике Србије.

Волонтеризам

У Републици Србији не постоје специфични извори информација о броју волонтера, волонтерских програма нити о учешћу младих у волонтерским активностима.

⁵ Храбра нова генерација, Млади у Савезној Републици Југославији, Чињенице и препоруке (2002), Београдска канцеларија UNICEF-а

⁶ Испитивање положаја и потреба младих Србије у локалним заједницама (2002), УГ Грађанске иницијативе

⁷ Кузмановић, Б. и сар. (2003), Студентски протест 1992. Београд, Институт за психологију и књижара Плато.

⁸ Група аутора (2003). *Студентски Протест 96/97*. Психолошка истраживања 13. Београд, Институт за психологију.

Не постоји пропис који на општи начин регулише питање волонтерског рада. Поједини прописи уређују питања у вези са добровољним радом, али не постоји пропис који би такав рад регулисао на општи начин. Законом о раду предвиђена је могућност закључивања уговора о стручном оспособљавању и усавршавању као вида волонтерског рада, а у циљу обављања приправничког стажа и полагања стрчног испита, односно ради стручног усавршавања, стицања посебних знања и способности за рад у струци и специјализације.

Радна група која се бавила и питањима учешћа волонтера у раду удружења грађана у Републици Србији у оквиру Иницијативе за законско регулисање статуса волонтера у Републици Србији урадила је истраживање⁹ према коме се може закључити да већи део популације волонтера чине млади, при чему је учешће жена заступљено у већој мери. Значајан број удружења грађана ангажују волонтере по потреби (41%), у појединим организацијама су сви волонтери (27%), а једна четвртина испитаних организација волонтере ангажује у скоро свим пројектима (24%). Најчешће навођени разлози за волонтирање, међу младима су: задовољство у обављању заједничких активности, дружењу, провођењу слободног времена, потреба за самопотврђивањем и осећањем корисности, као и задовољство послом.

Као важни демотивишући фактори волонтирања су: страх од злоупотребе и манипулације, губитак мотивације, страх од неуспеха и процена да волонтери добијају ситне, безначајне послове, што често одговара реалности. Многи млади сматрају да нико не жели да чује њихово мишљење, и уверени су да ће их старији ометати у раду. Ипак, као посебан разлог за неволонтирање млади често наводе да их никада нико није позвао и питао да се укључе у било какву активност.

Резултати истраживања Института за психологију¹⁰ показују да је највећи број средњошколаца учествовао у хуманитарним акцијама скупљања новца (45.5%) и скупљања одеће и обуће за угрожену децу (42.5 %), а потом у акцијама чишћења: школског дворишта (35.7 %), околине у којој живи (15.9 %) и активностима скупљања старог папира (24.1 %). Мали број младих био је укључен у акције које се односе на бригу о животињама и активности добровољног давања крви. Млади износе да се не укључују у волонтерске акције најчешће јер се оне не организују у њиховој средини, јер немају времена и зато што нису на време информисани.

Мобилност (покретљивост)

Лоша материјална и социјална ситуација младих, непостојање адекватне инфраструктуре, спорост реформи у друштву и ограниченост слободе кретања у региону¹¹ допринела је ширењу ксенофобије и резултирала незаинтересованошћу једног броја младих. Са друге стране, ова ситуација је допринела великој заинтересованости знатно већег броја младих не само ка покретљивости из мањих средина у веће и према другим државама у циљу образовања, културне размене, туризма, међународне сарадње, него и ради сталне промене боравка.

Иако је преко 80% младих спремно да оде на путовање, четвртина њих у протеклих пет година није имала прилику да оде на летовање, а више од две трећине испитаника није могло себи да обезбеди одлазак на зимовање. У Републици Србији свега 15% младих путује ван земље редовно, у просеку једном годишње, а чак 49%, није било ниједном у иностранству у последњих пет година¹². Када је у питању средњошколска популација, према новијим истраживањима у последње две године

⁹ Волонтери, извор хуманизма, толеранције и друштвеног богатства (2005), *International Center for Not-for-Profit Law*/ Интернационални центар за непрофитни закон

¹⁰ Институт за психологију (2007). Свакодневница младих у Србији: снимак буцета времена.

¹¹ Акциони план политике за младе у Војводини (2005), Покрајински секретаријат за спорт и омладину партнерству са Омладинским саветом Војводине

¹² УГ Грађанске иницијативе (2002): Испитивање положаја и потреба младих Србије у локалним заједницама

нигде није путовало 24% средњошколаца. У иностранство ниједном није путовало 44% средњошколаца, 15% је путовало једном, два или три пута 17% а више од 3 пута 23% (под иностранством се нису подразумевале земље бивше СФРЈ)¹³.

За разлику од Београда и Новог Сада, у којима долази до највећег прилива становништва, неки делови Републике Србије имају проблем сталног осипања становништва. Од 166 јединица локалних самоуправа у Републици Србији свега 28 њих забележило је благ пораст броја становника у последњих неколико година¹⁴. Овај тренд се наставља тако да већина младих из мањих средина жели да напусти своје место становања уколико им се за то укаже прилика (80,5% младих из Лесковца, Врања и Врањске Бање), пре свега, због бољег стандарда, сигурније будућности, запослења и образовања¹⁵. Од укупног броја оних који будућност везује за сеобу, 52% има на уму иностранство, 35% мисли на селидбу унутар земље, а 13% се не изјашњава о томе где би се селило.

Много је особа које су напустиле Републику Србију у последњих десетак година. У дилеми између тражења излаза у својој земљи и тражења решења у другим земљама, код знатног броја младих превагнула је жеља за животом негде другде. У првој половини деведесетих, две трећине младих желело је да напусти земљу, а према истраживању из 2003. године, сваки други¹⁶. Ови млади у својим срединама не налазе могућности да се развију, организују добар живот, нађу посао и обезбеде сигурну будућност. Када се узму у обзир постојећи демографски трендови, и потреба за развојем економије засноване на знању, јасно је да ће трајни одлазак младих људи имати озбиљне последице на развој земље.¹⁷

На покретљивост младих утицали су материјални услови и строг визни режим. Процес усклађивања наших прописа са међународним стандардима тече веома споро (Болоњска декларација, Лисабонска конвенција, итд), као и учешће у међународним програмима размене (Млади у акцији, ERASMUS, итд.). У 2008. години започиње примена нове визне политике, која је резултат споразума Републике Србије и Европске Уније, којом би процедура добијања визе за студенте, активисте цивилног друштва и запослене у удружењима грађана требало да буде олакшана.

Посебно су отежани услови за мобилност појединих група младих, пре свега, за сиромашне и незапослене младе и избегла и интерно расељена лица.¹⁸

3. 2. Институционални оквир за сарадњу, организовање и учествовање младих у доношењу одлука

У Републици Србији још увек не постоје механизми за учешће младих у доношењу одлука у органима јединица локалне самоуправе и државне управе, иако су стандарди омладинског учешћа утврђени бројним документима на нивоу Савета Европе и Европске уније.

¹³ Институт за психологију (2007): Свакодневница младих у Србији: снимак буџета времена.

¹⁴ Никитовић, В. (2007): Центар за демографска истраживања Института друштвених наука, Чланак у дневном листу Политика, 28.10.2007

¹⁵ CARE International Канцеларија у Србији (2006): Истраживање о проблемима и потребама младих људи на подручју Лесковца, Врања и Врањске Бање.

¹⁶ Пејић Владимир (2003): *Young people in Serbia – attitudes, moral values and perspectives, South-East Europe Review/* Млади у Србији - ставови, моралне вредности и перспективе, Преглед Југоисточне Европе

¹⁷ Баришић, С. (2003): Истраживање о младима, чланак на основу истраживања „Статус и улога омладине на прелазу векова. Потонути или пливати у таласима транзиције. Од жртвоване генерације крајем осамдесетих и у деведесетим, до генерације која учи да плива почетком новог века”, Центар за проучавање алтернатива

¹⁸ UNFPA (2007): DRAFT Report, *Young People in Serbia: their situations, needs and the prospects for youth policy development* / Млади у Србији: њихова ситуација, потребе и изгледи за развој омладинске политике

Омладинске организације су најзначајнији облик сарадње младих. Ове организације су од 2000. године имале недовољан утицај на доношење битнијих одлука у друштву. Најзначајнији утицај везан је за образовање Министарства омладине и спорта, које је настало и као резултат активног четворогодишњег заговарања младих у оквиру Коалиције младих Србије, других удружења грађана и подмладака политичких странака. Значајнији помак у омладинској партиципацији у одлучивању постигнут је и на високошколским установама, увођењем тзв. „болоњских” стандарда. Студенти су учествовали у изради прописа из области високог образовања, студентског стандарда и студентског организовања и имају своје представнике у свим органима универзитета, чији је задатак да заступају студентске интересе.

Од 2003. године, у оквиру кампање на локалном нивоу, почеле су активности за проналажењем институционалних решења која би допринела побољшању положаја младих у тим срединама. Резултат је образовање локалног тела у неким јединицама локалне самоуправе (Панчево, Ариље, итд.). Посебно су значајне активности Покрајинског секретаријата за спорт и омладину, који од 2002. године активно спроводи мере за унапређење положаја младих у АП Војводини кроз реализацију Акционог плана политике за младе у АП Војводини. Ипак, не постоји систематски приступ и могућности за младе да буду део процеса, и да доносе одлуке.

Консултативни процес израде ове стратегије представља институционални покушај да се млади укључе у процес одлучивања о сопственој будућности, као и о будућности нових генерација младих.

Организовање

Генерално постоје две групе организација младих: оне које су створили млади људи око одређене теме и оне чији је фокус рада на младима, али у свом чланству немају само младе. На основу података ЦРНПС¹⁹ 138 организација удружења грађана је навело да је њихово подручје деловања омладина и студенти. Међутим, тачан број организација које се баве младима није могуће установити јер не постоји јасна класификација „омладинских удружења”. Од овог броја 60 организација су студентске, 43 су организације локалног карактера, а постоји и већи број регионалних и географски одређених организација, организација националних мањина, организација особа са инвалидитетом, организација незапослених, као и других специфичних удружења. Треба имати у виду да неке организације које се баве младима нису изабрале ово подручје деловања у регистру ЦРНПС-а иако у пракси раде много са младима и за младе.²⁰

Законом о основама система образовања и васпитања предвиђена је слобода удруживања у различите групе, клубове и организовање ученичког парламента, тако да данас у великом броју школа у Републици Србији постоје ученички парламенти. Ипак, постоје битни проблеми у функционисању ових парламената због недовољно јасно дефинисане улоге, права и обавеза, као и оквира за рад. Иако велики број ученика (96%) зна за постојање парламента у њиховој школи, само 21% зна чиме се парламент бави, 50% је делимично упознато, док 25% не зна чиме се бави парламент. Према истраживањима 88% ученика није активно у раду парламента.²¹

Парламенти нису препознати од стране професора и родитеља као значајан вид ученичког организовања. Мишљење парламента врло често се не уважава и не схвата озбиљно. Ученик је у школском одбору само у функцији посматрача, са могућношћу коментарисања, али без икакве могућности одлучивања. Ова пракса демотивише

¹⁹ Центар за развој непрофитног сектора

²⁰ Директоријум невладиних организација, <http://www.crnps.org.yu/direktorijum> (12. новембар 2007)

²¹ ЦЕСИД (2005): Развој и ангажман младих у локалној заједници: Ученички парламент – први корак ка демократији

ученике, јер они саветодавну функцију не виде као довољну да би нешто променили. За активности парламента нису предвиђене било какве финансије ни у школском, ни у општинском буџету.²²

Када је у питању структура омладинских удружења с обзиром на пол, учешће младих жена је високо. У Студенској унији Србије, која се састоји из организација чланица, нема индивидуалног чланства али интервјуисани тврде да постоји родна равноправност и да је састав чланства око 50% жена и 50% мушкараца²³. Ипак, мора се закључити да осим мишљења појединаца готово да и нема издвојених података о учешћу младих жена у омладинским удружењима, тако да се не може са сигурношћу донети закључак о постојању родне равноправности. Приметно је, на пример, одсуство жена на челу различитих омладинских удружења. Упадљиво је одсуство младих жена у престижним доменима, као што је међународна омладинска сарадња. Јавно мњење и доносиоце политичких одлука одликује дубоко неразумевање овог проблема.²⁴

Одлучивање

У Републици Србији још увек не постоје механизми за учешће младих у доношењу одлука органа локалне самоуправе и државне управе, иако су стандарди омладинске партиципације утврђени бројним документима на нивоу Савета Европе и Европске уније. Од демократских промена у Републици Србији до 2007. године орган државне управе у чијој надлежности је вођење омладинске политике било је Министарство просвете и спорта (Сектор за младе).

Немогућност утицаја на доношење одлука у установама и органима државне управе који се баве младима, доводи до неповерења и смањеног учешћа младих у јавном животу. Истраживање Грађанске иницијативе показује да чак 64% младих верује да би својим учествовањем, иницијативом и саветима могло да допринесе решавању проблема младих. Када су у питању разлози за неукључивање у неке од организација, неуважавање мишљења младих се издвојило као битна препрека.²⁵

Битан проблем омладинских удружења јесте и фрагментираност и недостатак сарадње. Омладински савет Србије, који је требало да наткриљује све омладинске организације и да заступа интересе младих на националном нивоу, одавно не функционише. Остале постојеће омладинске организације нису довољно умрежене, нити међусобно интегрисане. Зато је њихово деловање ограничено и усмерено на веома мали број младих људи²⁶. То угрожава снагу омладинских удружења и ограничава репрезентативност омладинских ставова на свим нивоима друштва.

3. 3. Информисање младих

²² ЦЕСИД (2005): Развој и ангажман младих у локалној заједници: Ученички парламент – први корак ка демократији

²³ Bigini, S. (2007): *Report on youth and youth policy in Serbia, UNIFEM, Programme office in Belgrade* /Извештај о младима и омладинској политици у Србији, УНИФЕМ, Београдска канцеларија

²⁴ Београдска канцеларија UNICEF -а (2002): Храбра нова генерација, Млади у Савезној Републици Југославији, Чињенице и препоруке

²⁵ Марковић, Ј. и Кијевчанин, Ј. (2004): Проактивни капацитети младих; Публикација: Млади загубљени у транзицији, Центар за проучавање алтернатива

²⁶ Акциони план политике за младе у Војводини (2005): Покрајински секретаријат за спорт и омладину у партнерству са Омладинским саветом АП Војводине

Благовремено и свеобухватно информисање младих је битан предуслов за успешно остварење циљева Стратегије.

Када је реч о начину информисања, као и у општој популацији, тако је и међу младима од 15 до 30 година телевизија најзаступљенији медиј²⁷. Редовно или повремено, овај медиј прати чак 80% младих. Новине се налазе на другом месту, а информисање путем расправа и дискусија (неформални канали комуникације) на трећем. Радио прати око 40% младих, док јавна предавања и трибине прати релативно мали број испитаника.

Истраживања показују да млади у Републици Србији углавном не прате дневне и политичке догађаје путем медија. Млади готово да не гледају политичке емисије и информативни програм, а чак 57,3%²⁸ младих готово уопште не прати вести. То говори о пасивном односу младих према амбијенту који их окружује и који креира њихове животне могућности, али говори и о односу медија према младима.

Телевизија је главни извор информативних и културних садржаја младих. Пред телевизором се седи сатима (44% младих радним данима гледа телевизију 1-3 сата, а 29% гледа 3-5 сати)²⁹. Висока гледаност указује на посебну одговорност телевизија у погледу квалитета програма који млади највише гледају, култивисању вредности и развијању свести младих.

Око 18% средњошколаца у Републици Србији гледа научно популарне програме којима се промовише наука и истраживачки приступ проблемима и феноменима из живота. Популарност ових канала изгледа још већа уколико се сагледа у светлу чињенице да 44% младих у својим домовима нема кабловску телевизију.

Радио је присутан у животу младих, али највише за слушање музике. Релативно висок проценат младих прати спортска дешавања, сваки пети средњошколац слуша квизове, а вероватно и учествује у њима. Популарност радио програма међу средњошколцима вероватно може да објасни употреба мобилних телефона, јер према подацима из овог истраживања, 34% средњошколаца слуша радио програме преко мобилног телефона.

У савременом свету, информатичке технологије постају све значајнији извор за стицање информација. Доступност компјутера и ниво информатичке писмености у Републици Србији има динамичан раст³⁰, иако је то још увек далеко испод нивоа Европске уније и у великој мери одређено социо-економским статусом породице и средине. Један од показатеља информатичке писмености је доступност компјутера код куће и у школи. У Републици Србији је компјутер код куће доступан великом броју ученика средњошколског узраста (85% по подацима истраживања Института за психологију), док могућност свакодневног коришћења компјутера у школи практично не постоји. Половина ученика компјутер може да користи само на часу, што је једном недељно, а једна трећина (32,3%) нема ни наставу информатике. Веома мали број младих овог узраста (3,9%) има завршен курс компјутера, што значи да се обучио раду са компјутером на систематичан начин. Другим речима, млади савладавају компјутерске вештине углавном самоуко: самостално или у друштву вршњака. Самоукост подразумева да се знања потребна за рад на рачунару стичу несистематски. Поред тога, компјутер се претежно користи за забаву: играње игрица (38,5% младих игра игрице свакодневно) и скидање музике или филмова (27,5% то ради свакодневно).

²⁷ ЦЕСИД (2008): Лични и друштвени активизам младих у Србији.

²⁸ На пример: Институт за психологију (2007): Свакодневница младих у Србији: снимак буцета времена

²⁹ Цветичанин, П. (2005): Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш

³⁰ OECD (2004): *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*, Paris: OECD/ Учење за свет сутрашњице: Први резултати PISA, 2003, Париз

Истовремено, чак 40% младих нема прикључак за интернет. Велики проценат младих не користи компјутер за писање, односно цртање и графичко приказивање, чак 80% готово никад не користи образовни софтвер, а 66,1% не користи електронску пошту. Укратко, информатичка писменост је још увек на ниском нивоу и има много простора за њено унапређивање.

3. 4. Животне шансе свих група младих и ризици од социјалне искључености и неједнакости

Млади нису хомогена група, колико год да се чини да „ деле заједничку судбину”.

Када говоримо о младима, мислимо на популацију између 15 и 30 година, која обухвата различите групе младих. За однос државе према младима и за ову стратегију посебно је важно да узме у обзир и уважи разлике које постоје у шансама за развој и живот различитих група младих. У прегледу и анализи стања неопходно је уважити неједнаке животне шансе осетљивих група младих и могуће ризике социјалне искључености и неједнакости оних који живе у посебно тешким условима или пак у удаљеним и забаченим крајевима.

У Републици Србији постоје и регионалне разлике које се огледају у могућностима за образовање и запошљавање младих, као и у доступности културних и спортских садржаја.

Постоје различите осетљиве групе младих³¹.

Млади угрожени сиромаштвом

Готово сви млади у Републици Србији у некој мери трпе последице сиромаштва у друштву: у свакодневном животу, у оквиру образовања, у ограниченим могућностима да квалитетно проведу своје слободно време, у остваривању својих права на здравствену и социјалну заштиту итд. Посебно су угрожени млади који живе у сиромаштву. У нашој средини се здравље осетљивих група младих не прати посебно, мада поједина истраживања указују на већу угроженост њиховог здравља у односу на просечну популацију и мању приступачност здравственој заштити³².

Свега 74% младих свакодневно има сва три оброка. Само 37% младих размишља о свом здрављу при избору начина исхране. Редовност одржавања хигијенских навика (туширање и прања зуба) међу младима у Републици Србији је опала 2006. године у односу на 2000. и мање је изражена у популацији оних који живе у сиромаштву³³. И даље је мали број интервенција и програма намењен посебно осетљивим групама младих. Процент оних који имају неки облик хроничне болести је по правилу већи међу сиромашним групама него међу оним који живе са месечним примањима изнад линије сиромаштва. Ова разлика је нарочито уочљива када се посматрају хроничне болести које доводе до неких облика дуготрајније неспособности – инвалидитета (20% међу људима који живе у сиромаштву и 7% међу онима који живе изнад линије сиромаштва). У једном делу популације младих, који живе са инвалидитетом или имају друге развојне тешкоће, постоји нагомилавање неповољних услова у смислу додатног деловања фактора сиромаштва.

³¹ У Стратегији се појам осетљиве групе младих односи на све категорије младих који су осујећени или онемогућени да остварују своја права (нпр. млади са инвалидитетом, млади Роми, сиромашни млади)

³² Влада, Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији., Београд, 2006

³³ Истраживање здравља у Републици Србији – 2006. година, Београд, Министарство здравља, 2007

У старосној структури, млади корисници материјалног обезбеђења од 16-30 година учествују са 17,2%. Просечан износ материјалног обезбеђења по породици је око 58 евра. Чињеница да је значајан број породица вишегенерацијски корисник овог права, један је од показатеља репродукције сиромаштва и недовољно ефикасног система који не успева да спречи дуготрајну зависност од социјалних служби. Изостанак мера активне политике у запошљавању корисника материјалног обезбеђења, условљава да највећи број радно способних младих средства за живот обезбеђује у сфери сиве економије.

Сви грађани Републике Србије под једнаким условима и околностима остварују право на услуге социјалне заштите. Услед незадовољавајућег материјалног положаја, млади из осетљивих група, пре свега из ромске популације, чешће се јављају као корисници система социјалне заштите.

Млади Роми.

Млади Роми који чине, према подацима и проценама Републичког завода за статистику, у популацији младих од 15-20 година 5,7%, упадљиво су мање обухваћени на свим нивоима школовања од њихових вршњака у општој популацији. Основну школу, од деце евидентиране у ромским насељима, похађа 66,2% (наспрам 94,4% остале деце у Републици Србији), а велики број рано напушта школовање (посебно девојчице), у средњу школу уписује се свега 14,1% младића Рома (наспрам 82,4% осталих) и 5,9% девојака Ромкиња (наспрам 88,9% осталих). Међу онима који накнадно (друга шанса) завршавају основну школу, такође је највише Рома (8,5% мушкараца и 8,6% жена). Међу уписаним студентима је веома мали број Рома (2006/2007. године износи око 0,06%). Један део проблема у образовању младих Рома је рано склапање брака. Овоме треба додати очекивано отежавање ситуације доласком већег броја Рома у оквиру реадмисије (извештај UNDP-а). Укључење Рома у образовни систем и обезбеђивање континуитета образовања за све младе Роме, иако већ присутно као циљ у акционом плану Декаде Рома (2005-2015), мора бити подржано и у овој стратегији. У циљу унапређивања положаја Рома Влада је донела и акционе планове из области становања, здравства и запошљавања а у току је рад на доношењу свеобухватног стратешког документа и акционих планова за друге релевантне области.

Услед непостојања ажурних података на националном нивоу о статусу на тржишту рада младих Рома, наводи се податак који се односи на целу ромску популацију. Наиме, стопа незапослености Рома је висока и износи око 39%, при чему 2/3 незапослених лица ромске националности никада није имало посао³⁴. Надаље, обухваћеност Рома мерама активне политике запошљавања није задовољавајућа, с обзиром на њихов веома тежак социо-економски положај у друштву и неадекватну образовну структуру која их спречава у бржем проналажењу запослења. Као илустрацију наводи се податак Националне службе за запошљавање (НСЗ) да је у 2007. години било планирано да се у програм функционалног основног образовања одраслих укључи 180 Рома.

Млади са инвалидитетом

У Републици Србији живи између 700.000 и 800.000 особа са инвалидитетом, од чега је 20,6% оних који су млађи од 24 године. Подаци из три одвојена истраживања³⁵ говоре да највећи број особа са инвалидитетом завршава школовање на нивоу средње школе (у укупном узорку особа са инвалидитетом то износи 62,9%), док их је на високим школама и основним студијама знатно мањи број (25,5%). Такође,

³⁴ UNDP (2006), *At Risk: The Social Vulnerability of Roma, Refugees and IDPs in Serbia*, стр. 6/ Под ризиком: Социјална рањивост Рома, избеглица и интерно расељених лица у Србији

³⁵ Публикације: Хендикеп је питање људских права, 2006; Положај младих са хендикепом у средњем образовању, 2007; Промоција инклузивног високог образовања у Југоисточној Европи, 2006

значајан број младих из ове групе завршава школовање у специјалним школама. У поменутих истраживањима је назначено да дискриминација према овој групи младих још увек постоји, иако је сада мања.

Особе са инвалидитетом су у веома тешком социо-економском положају, због тога што се споро запошљавају, и поред свих програма које је НСЗ увела да би се особе са инвалидитетом лакше укључивале на тржиште рада. Истраживања показују да су основни разлози њихове недовољне социјалне укључености физичке препреке и неприхватање од стране околине.³⁶ Међутим, и поред тога, особе са инвалидитетом су веома расположене да се запосле, а нарочито млади од 19 до 24 године, али их у томе спречава застарелост образовног система, који кроз специјалне школе нуди занимања за којима више не постоји потреба на тржишту рада.³⁷ С обзиром на чињеницу да не постоји прецизан број младих особа са инвалидитетом у Републици Србији, веома је тешко израчунати стопу незапослености. Међутим, на основу изјашњавања кроз анкету процењује се да је само око 13% особа са инвалидитетом запослено.³⁸ Према неким истраживањима стопа запослености особа са инвалидитетом је 20,7%, што је 2,5 пута ниже од просека у чланицама ЕУ - 25.³⁹

Не располаже се ни тачним бројем младих особа са инвалидитетом које су укључене у програме запошљавања код НСЗ посебно намењене овој категорији лица. Током 2007. године, у програмима новог запошљавања које спроводи НСЗ укупно је учествовало 616 особа са инвалидитетом, од којих је 311 лица добило запослење по основу опремања радног места, а 305 кроз субвенционисање зарада. На основу мере исказане кроз члан 45. Закона о изменама и допунама Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање, запослило се 58 особа са инвалидитетом млађих од 30 година. Према подацима из 2006. године укупно 100 особа са инвалидитетом се запослило посредством програма samozapošljavanja.

Међу корисницима система социјалне заштите регистровано је 5512 малолетника ометених у менталном, 3484 ометених у физичком развоју и 1958 са комбинованим сметњама, који у зависности од потреба остварују права на: додатак за помоћ и негу другог лица, помоћ за оспособљавање за рад, смештај у установу социјалне заштите или другу породицу, право на помоћ у кући и дневни боравак.

У Републици Србији постоји пет установа за смештај деце и младих са сметњама у развоју. Одликује их велики број корисника (од 300 до 650), деце, младих и одраслих у распону од четири до 50 и више година, који је већи од броја предвиђеног нормативима и стандардима. Услед непостојања одговарајуће мреже услуга, домови за децу и младе временом постају и институције за одрасле. Већина корисника читав живот проведе у институцији, изолована од природног окружења. Породични смештај за младе ометене у развоју није довољно развијен. Највећи број оних који не могу да остану у природној породици, живот наставља у институционалном окружењу. Донета је нова мрежа установа социјалне заштите за смештај корисника и предузете су одређене мере у циљу санирања стања у установама за смештај деце ометене у развоју али се оне морају интензивирати.

Иако је законом гарантовано, право на помоћ у кући и дневни боравак не остварују се у многим локалним самоуправама. Помоћ у кући је углавном намењена

³⁶ UNDP (2007), Усклађивање јаза између политике и праксе: сервиси социјалне заштите намењени особама са инвалидитетом, материјал у штампани.

³⁷ Центар за развој инклузивног друштва и Центар за мониторинг и евалуацију (2007), Истраживање о запошљавању и samozapošljavanju особа са инвалидитетом у Србији

³⁸ UNDP (2007), Усклађивање јаза између политике и праксе: сервиси социјалне заштите намењени особама са инвалидитетом, материјал у штампани.

³⁹ Истраживање о запошљавању и samozapošljavanju особа са инвалидитетом у Србији, Центар за развој инклузивног друштва и Центар за мониторинг и евалуацију, Београд 2007.

старијим особама, док се ретко проширује и на особе са инвалидитетом. Услуге дневних боравака су мање заступљене од помоћи у кући и ретке су општине које их реализују. Недостатак одговарајућих услуга чини да млади ометени у развоју и њихове породице немају адекватну друштвену подршку, што доводи до исцрпљивања и онако ограничених ресурса. Недостатак одговарајућих услуга показује да млади ометени у развоју и њихове породице још увек не могу да остваре у потпуности своја законска права.

Млади који живе у избеглиштву и расељењу

Када је реч о младима са искуством избеглиштва, истраживања рађена у нашој средини указују на њихов константно и дискретно слабији школски успех.⁴⁰ Истраживања упућују на то да мањи број тих младих завршава средње школе, а још мањи факултете, да су слабије социјално интегрисани, да имају ниско самопоштовање, да велики број живи у сиромаштву, нарочито они који су смештени у колективне центре.

Неписмена избегла и расељена лица углавном су из ромске популације, при чему је број Рома међу избеглицама мали. Поред тога, ранија истраживања показују да је образовна структура избеглих лица виша у односу на домицилно становништво, као и образовна структура расељених Рома у односу на домицилну ромску популацију.

Стопа незапослености избеглих и интерно расељених лица је висока и износи око 32%, уз то се процењује и да 49% незапослених нема никакво искуство и да раније није радило⁴¹. Међутим, не може се са сигурношћу рећи колико је избеглих и интерно расељених лица користило услуге НСЗ при запошљавању, али на основу програма субвенција за самозапошљавање у 2006. години на конкурсима је учествовало само 98 лица из ове категорије незапослених.

Млади повратници у процесу реадмисије

У току је повратак из земаља Западне Европе грађана Републике Србије, углавном Рома са територије АП Косово и Метохија, којима је одбијен захтев за азил или укинута привремена заштита. Према проценама Савета Европе из 2006. године, у Републику Србију ће се вратити између 100.000 и 150.000 људи. Значајан број младих не говори ни српски ни ромски језик, не могу да нострификују дипломе, а због недостатка личних докумената имају проблема приликом уписа у школе. Основни проблеми који се јављају након њиховог повратка су: привремено збрињавање уколико немају своју имовину; помоћ у обезбеђивању недостајуће личне документације за остваривање права и стварање услова за њихову реинтеграцију. Формиран је Савет за интеграцију повратника као посебно тело Владе и у току је израда Стратегије за интеграцију повратника.

Осетљиве групе младих с обзиром на пол

Многи животни исходи, а међу њима и путања школовања, избор занимања и могућности запошљавања, одређени су полом. Посебно су осетљиве поједине групе младих девојака, односно жена. Према подацима МICS истраживања (2005), на узрасту од 15 година 12,4% Ромкиња су у браку, до 18 година у браку их је 45,9%. Младе Ромкиње су у погледу образовања једна од најискљученијих група младих. Такође је

⁴⁰ Joksimović, S. & Milanović-Nahod, S. (1997). *School children in exile*. In G. Zindović-Vukadinović, B. Trebješanić & Knpjajić, S. (eds), *Children in the time of social crisis* (22-36). Belgrade, Institute for educational research / Ученици у егзилу у Деца за време социјалне кризе, Београд, Институт за педагошка истраживања

Крњаић, З. и Омчикус, С. (2004). Перспектива ученика расељених са Косова и Метохије, у Плут, Д. и З. Крњаић (ур), *Образовање и друштвена криза: Документ о једном времену* (135-185). Београд, Институт за психологију Павлов, Т. (2007), *Породица у расељењу и школа*, у Половина, Н., Богуновић, Б. (ед), *Сарадња школе и породице* (156-173). Београд, Институт за педагошка истраживања.

⁴¹ UNDP (2006), *At Risk: The Social Vulnerability of Roma, Refugees and IDPs in Serbia*, стр. 6./Под ризиком: Социјална рањивост Рома, избеглица и интерно расељених лица у Србији

важно истаћи да се у Републици Србији и кроз формални систем школовања (превладава женска радна снага; ниво и начин уџбеничког представљања полних улога) и друге образовне програме, још увек стереотипно приказују жене и мушкарце те да је потребна већа заступљеност садржаја о равноправности полова (родној равноправности).

Млади родитељи, посебно младе самохране мајке, представљају ризичну и искључену групу када је у питању процес образовања. Ова проблематика повезана је и са сиромаштвом и води у нови круг сиромаштва (лоши услови за развој деце у следећој генерацији).

Разлике с обзиром на пол постоје и када је реч о здрављу и ризичним понашањима. Нису сви подједнако изложени опасности за HIV инфекцију. У друштвима где се епидемија шири хетеросексуалним путем, као што је то у Републици Србији последњих неколико година, младе жене су више изложене ризику од HIV инфекције него млади мушкарци. Жене су биолошки више подложне инфекцији него мушкарци, а често су и друштвено рањивије.

Када је реч о безбедности младих жена, евидентан је специфичан вид родно заснованог насиља. Према истраживању које је спроведено између 1998. и 2003. године и у којем је учествовало 3825 средњошколаца оба пола (од 15 до 19 година) из 24 града у Републици Србији, свака осма девојка је пријавила да је била сексуално малтретирана или узнемиравана (силовање, покушај силовања, инцест, уцењивање, злоупотреба положаја).⁴² У највећем броју случајева, починиоци сексуалног злостављања су познати, а већина тих случајева је трајала више година. Ниједан младић није пријавио такво искуство, што не значи да такви примери не постоје. Већина описаних примера није пријављена ни родитељима, ни лекарима, ни центрима за социјални рад. Само 1% је пријављен СОС телефонима и 16% полицији због ниског поверења у институције.⁴³

Подаци добијени у средњим школама у Републици Србији 2007. године⁴⁴ указују на велике разлике између младића и девојака у погледу бављења спортом. У том узрасту, више од половине девојака одустало је од сваког облика бављења спортом, па и од рекреативног. Само 15% њих редовно тренира неки спорт. Међу младићима, одустао је тек сваки пети, а 37% се редовно бави спортом кроз тренинге. Осим тога, када се гледа време које се посвећује бављењу спортом, подаци показују да током недеље младић проведе око девет сати, а девојка више од четири сата у спортским активностима. Такође, резултати истраживања студентске популације у АП Војводини⁴⁵ показују да се младићи више баве спортом него девојке.

Када је реч о незапослености младих и дугорочној незапослености, угроженије су жене него мушкарци.

Сексуална оријентација младе понекад може да доведе у осетљив и рањив положај. Тако су познати случајеви дискриминације и различитих облика насиља над младима другачије сексуалне оријентације, односно оријентације на сопствени пол.

Млади родитељи

Млади родитељи су у ризику од образовне искључености што, последично, доприноси сиромаштву и стварању оквира да и њихова деца остану да живе у

⁴² Статистички подаци за период 1994-2004 . Извор: Педагошко друштво Србије у сарадњи са Инцест траума центром.

⁴³ Brankovic, Biljana (2003) *Copyrighted Database on Family Violence and Sexual Violence against Women and Children*. Belgrade: Federal Agency for Intellectual Property (на Српском)/ Заштићена база података о насиљу у породици и сексуалном насиљу над женама и децом, Београд, Федерална Агенција за Интелектуалну својину.

⁴⁴ Институт за психологију (2007), Свакодневница младих у Србији: снимак буџета времена, Београд. Истраживање је наручило и финансирало Министарство омладине и спорта.

⁴⁵ АП Војводина (2007)

сиромаштву. Рано родитељство повезано је и са проблемима становања и тешкоћама при запослењу.

Млади са нерешеним стамбеним статусом.

Актуелну стамбену област у Републици Србији карактерише недостатак стамбеног простора у градовима, непостојање јавног стамбеног фонда, ниска стопа стамбене изградње, недостатак доступног стамбеног простора на тржишту, пренасељеност постојећег стамбеног фонда, велики број становника који живе у подстанарским условима.

Стамбени проблеми младих могу се посматрати у односу на узрасне категорије. Млади од 14-19 година, који још увек нису кренули у процес потпуног осамостаљивања, генерално се суочавају са проблемима неадекватног стамбеног простора (немају одвојене собе, простор за учење). Поред ових, одређене групе младих суочавају се и са проблемима удаљености станова у односу на јавне сервисе (млади који живе у тзв. „дивљим насељима“) или са ниском опремљеношћу станова (Роми, избегла и ресељена лица у колективном смештају).

Млади стари од 20 до 30 година налазе се у процесу интензивног осамостаљивања, првенствено у запошљавању и становању. У овој старосној групи код родитеља живи 50% запослених и 70% незапослених⁴⁶. Немогућност решавања стамбеног статуса представља један од основних отежавајућих фактора за заснивање породице.

Млади без родитељског старања.

У Републици Србији у установама за децу и младе без родитељског старања смештено је 1450 деце и младих.⁴⁷ Према проценама, близу 60% корисника домова су адолесценти, од којих се сваки десети налази у завршној фази пред излазак из дома и осамостаљивање.⁴⁸ Од овог броја свега 15% се запосли у моменту напуштања заштите, а у наредне три године тај број се повећава само за 2%⁴⁹. Млади у домовима, за разлику од њихових вршњака из природних породица, нису довољно оспособљени за самосталан живот. Недостатак основних просоцијалних вештина, као и пасиван приступ у задовољавању личних потреба, већину чини недовољно спремним за интеграцију у заједницу. Млади предуго остају у установама, излазе из њих по стицању пунолетства, односно завршетка школовања, најчешће без организоване подршке за обезбеђивање адекватног смештаја и заснивања радног односа.

У складу са Конвенцијом о правима детета (члан 20) смештај у другу породицу и усвојење су облици заштите и подршке који имају предност у односу на смештај у установу. Све до 2000. године ситуација у Републици Србији била је друкчија. Тек 2001. године успостављен је однос 50:50 између деце и младих у хранитељским породицама и домовима. У августу 2005. године тај однос је износио 65:35 у корист деце смештене у породицама. Иако се још увек значајан број деце и младих без родитељског старања налази у домовима, истовремено око 700 обучених хранитељских породица чека да прими децу на смештај.⁵⁰ Од укупно око 5000 младих на смештају у институцијама и хранитељским породицама, између 40 и 50% налази се ван места пребивалишта. Издвајање деце и младих из примарне локалне заједнице доводи до кидања породичних, родбинских и пријатељских веза, што отежава њихову интеграцију у новој средини.

Млади улице

⁴⁶ Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2006

⁴⁷ Министарство за рад и социјална питања, 2007

⁴⁸ Приручник за примену ДЕЛТА програма, 2007

⁴⁹ УГ „ГРИГ”, 2006.

⁵⁰ Министарство за рад и социјална питања, 2007.

Широм света има око 100 милиона деце и младих који су бескућници.⁵¹ Према подацима полиције, број деце и младих који живе или раде на улици у Републици Србији креће се око 400, од тога око 200 у Београду⁵². Сасвим поуздано се може претпоставити да је овај број неупоредиво већи. Ови млади углавном су лишени било какве организоване помоћи и подршке, и у великом су ризику да постану жртве трговине људима.

3. 5. Изузетна испољавања и постигнућа младих

Подстицање, развијање, препознавање и вредновање изузетних испољавања и постигнућа младих неопходно је за њихов развој и напредак друштва.

Основни облици подршке у оквиру образовно-васпитног приступа даровитим и талентованим младима, односе се на: убрзавање школовања, продубљивање садржаја наставних програма, остваривање додатног рада и издвајање у посебне школе.

Постоје фондови и фондације на републичком нивоу (Фонд за младе таленте Републике Србије и Републичка фондација за развој научног и уметничког подмлатка) као и један број фондова на локалном нивоу, који пружају одређену финансијску подршку подстицању и развијању изузетних испољавања младих. Међутим, не постоји обједињен систем стипендирања и награђивања, са утврђеним критеријумима селекције талената на различитим нивоима. Прописима којима је уређена област образовања нису прецизирани начини и процедуре идентификације и праћења даровитих и талентованих ученика. Такође, не постоје посебна улагања у додатне програме и рад са даровитима, тако да се награђују резултати, док сам процес подршке који се одвија унутар образовног система, прати велика подршка породица даровите деце, али остаје на нивоу ентузијазма још увек појединачно мотивисаних наставника.

Недостају и подаци о броју високообразованих младих људи који су отишли у иностранство.

Ваншколске организације у Републици Србији, које се баве даровитим и талентованим децом и младима су Републички центар за таленте (са 14 регионалних центара), Истраживачка станица Петница и Клуб младих математичара Архимедес. Осим ових организација, у Београду, Новом Саду и Панчеву постоје и дечији културни центри који имају програме најчешће у области уметности. Афирмисање и подршка изузетним испољавању младих представља један од основних принципа рада ових установа. У овој области поред организација државног сектора, има све више активности које иницирају удружења грађана, струковна удружења и приватни сектор. Прилике да се покажу и вреднују изузетна постигнућа младих су различите смотре, такмичења, конкурси односно награде, дипломе, признања и стипендије.

Младима који су талентовани неопходно је обезбедити подршку која се заснива на уважавању њихових способности, потреба и узрасних особености, као и особеностима појединих области. За подстицање научног, стручног и уметничког подмлатка важно је успоставити релевантне критеријуме академске и професионалне успешности на основу којих би се пратио професионални развој младих, процењивало

---

⁵¹ Rice, F.P. & Dolgin K. G. (2002) *The Adolescent: Development, Relationships and Culture*. Boston: Allyn and Bacon/
Адолесцент: развој, односи и култура

⁵² Жегарац, 2006

њихово напредовање, пружала примерена подршка и постављали све специфичнији стандарди⁵³.

3. 6. Квалитет провођења слободног времена младих

Посебна вредност програма намењених слободном времену младих огледа се у унапређивању квалитета живота и остваривању права на квалитетан живот, као и у могућности превенције различитих болести зависности и социјално девијантних понашања, као што је наркоманија, алкохолизам, различити облици насилничког и деликвентног понашања

Значај активности у слободно време за психички, когнитивни и социјални развој младих препознат је у већини савремених друштава. Ово је тематски веома разуђена област активности која покрива учешће младих у култури, укљученост у медијски и информатички простор, забаву, спортске активности, удруживање младих и њихово деловање кроз организације, асоцијације и неформалне групе, као и један део образовних активности ван редовног школовања. Зато ће се и у овом документу квалитет слободног времена разматрати преко активности у овим доменима. С обзиром на то да активности у слободном времену у великој мери доприносе емоционалном и социјалном развоју младих, важно је предузети све мере да програми намењени слободном времену не постану средства индоктринације младих или њиховог искључивања из других аспеката социјалног живота

Како млади организују слободно време којим располажу? Готово половина средњошколаца (47%) слободно време проводи у неструктурираном дружењу са вршњацима. Поред вршњака, средњошколци слободно време радо и често проводе уз телевизор (45,8%, уз мобилни телефон (32,8%) или уз компјутер (28,6%). Сваки пети средњошколац бави се спортом, мали број средњошколаца у слободно време чита књиге или прати догађаје из културе, а још мањи број бави се неким видом стваралачких активности.

Типични начини провођења слободног времена и њихова учесталост врло су слични и на студентском узрасту⁵⁴. Најчешћа активност је слушање музике (78%), затим дружење (73%), па изласци (55%) и гледање ТВ програма (45%). Следи читање, помагање родитељима у кућним пословима и културне активности. Међу понуђеним, најмање је заступљено чланство у омладинским и студентским удружењима и активности у КУД-овима.

Овакву структуру слободног времена можемо оценити као сиромашну, а слободно време којим млади располажу као простор за промоцију вредности путем богатије понуде, на пример у области културе, спорта или образовања. Из перспективе младих, најзначајнија препрека за квалитетно провођење слободног времена јесте недостатак новца, а овај разлог је много важнији за студенте (наводи га 65% студената) него за средњошколце (35%)

Културна потрошња и стваралаштво младих.

Културна потрошња и културно стваралаштво су саставни део слободног времена младих. Истраживања у Реублици Србији и земљама у окружењу⁵⁵ (Хрватска,

⁵³ Крњаић, З. (2002): Интелектуална надареност младих, Београд, Институт за психологију.

⁵⁴ Покрајински секретаријат за спорт и омладину (2007): Коришћење слободног времена младих у АП Војводини, Нови Сад

⁵⁵ Илишин, Власта ур. (2006): Млади између жеља и могућности: положај, проблеми и потребе младих Загребачке жупаније, Институт за друштвена истраживања, Загреб.

Илишин, Власта и Радин, Фурио ур.(2002): Млади уочи трећег миленија, Институт за друштвена истраживања у Загребу, Загреб

Македонија) показују да су садржаји високе културе (посета позориштима, биоскопима, музејима и галеријама, одласци на концерте класичне музике итд.) међу најнепопуларнијим активностима. Према истраживању Института за психологију⁵⁶ око 50% средњошколаца у Републици Србији готово никад не иде у позоришта и музеје. Око 15% младих који на та места иду неколико пута годишње, вероватно иду са школом. У посете позориштима, галеријама и музејима, концертима класичне или цез музике, у оквиру укупне културне потрошње, учествује око 3-4% младих. Облици културног стваралашта младих још су ређи, односе се на 2,5% младих.

Најучесталији облик културне потрошње је гледање телевизије (што чини око 95% младих, у просеку 2-3 сата дневно), затим слушање музике. Следе посете биоскопима (опадајући тренд, јер телевизијска и видео понуда преузимају све већи број посетилаца биоскопа) и одласци на концерте популарне музике.

Што се тиче читалачких навика, подаци говоре да млади мало читају и књиге и новине, а 37.6% средњошколаца није учлањено ни у једну библиотеку. За време летњег распуста највећи број средњошколаца не прочита ниједну књигу.

Општи профил културне потрошње младих у Републици Србији је релативно јасно издиференциран, а главни извори диференцијације су социо-економски статус, односно материјалне могућности родитеља, место порекла и становања (у унутрашњости је далеко мања културна понуда него у већим градовима), степен образовања и школски успех, узраст и пол. Постоји извесна повезаност и са избором професије (младе раднике углавном занимају мануелне активности, док млади стручњаци имају шира интересеовања).

Спорт и рекреација

Спорт представља све форме физичке активности које кроз необавезно или организовано учешће појединаца има за циљ унапређење физичког и менталног здравља, образовања, социјалне повезаности или постизања резултата на такмичењима свих нивоа.⁵⁷

С преласком из детињства у адолесценцију мења се улога спорта (то више није спонтана и креативна активност), као и његова развојно-психолошка функција. Спорт постаје покретач вршњачке социјализације. Ово је, истовремено, и прелазни период у којем постоји опасност наглог смањења интересовања за спорт.⁵⁸ Уколико се спорт опажа као компетитиван, физички напоран и захтеван у погледу времена и уколико се користи као средство вредновања особа, млади могу да се осећају недовољно способним за такво улагање. Ова опасност прети свим категоријама становништва, а девојчице и девојке свих узраста и из свих социо-економских средина јесу посебно рањива категорија, јер их и родни стереотипи обесхрабрују у бављењу спортом. Илустрација за то су и подаци добијени у јесен 2007. године у средњим школама у Републици Србији,⁵⁹ који указују на велике разлике између дечака и девојчица у погледу бављења спортом.

Илишин, Власта (2006): Млади у локалној власти у Хрватској: [до 29 год. - преко 29 год.], ДИМ, Загреб

Илишин, Власта (2005): Млади Хрватске и еуропска интеграција, Институт за друштвена истраживања у Загребу, Загреб

Измењена и допуњена Европска повеља о партиципацији младих у локалном и регионалном животу, Стразбур, 2003

Михаиловић, С. и др. (2004): Млади загуљени у транзицији, ЦПА/ЦПС, Београд

Михаиловић, С. и Попадић, Д. (2003): Омладина Србије пред изазовима будућности, ЦПА/ЦПС, Београд

Михаиловић, С. и др. (2005): Пет година транзиције у Србији, СД клуб и ФЕС, Београд

⁵⁶ Институт за психологију (2007): Свакодневница младих у Србији, Министарство омладине и спорта и Институт за психологију, Београд, прелиминарни извештај

⁵⁷ Савет Европе, 2001

⁵⁸ Sport Scotland Research Unit, 2002, www.sportscotland.org.uk/ Одсек за истраживања о спорту у Шкотској

⁵⁹ Институт за психологију (2007): Свакодневница младих у Србији: снимак буџета времена, Београд

Истраживачки подаци Института за психологију говоре да се у Републици Србији релативно мали број младих бави спортом, организовано или рекреативно, у периоду средње школе (61%)⁶⁰. Према истраживању Покрајинског секретаријата за спорт и омладину, у АП Војводини је укљученост младих још неповољнија: на основношколском узрасту спортом се бави око 50%, а на средњошколском и студентском узрасту тек нешто више од 30% младих.⁶¹ Светски подаци показују да до највећег пада у бављењу спортом долази при преласку са средњошколског на факултетско школовање.⁶²

Настава физичког васпитања на високошколским установама у Републици Србији је укинута 1998. године. Студенти немају своје објекте за вежбање и такмичење на факултетима, а чак ни матични факултети за спорт немају довољан број објеката за наставу. Систем организованих ваннаставних и такмичарских активности није адекватно уређен на релацији школа – јединица локалне самоуправе – република, а деловање различитих институција које се баве спортским активностима је неусклађено. Већина спортских манифестација намењених школској омладини изводи се стихијски и није адекватно испраћена од стране медијских и маркетиншких агенција и јавних предузећа.

Истовремено, у Републици Србији постоји тренд све раније „професионализације” спорта – деца у све млађим узрастима постају чланови спортских клубова и све се раније суочавају са селекцијом и организованом обуком. Бављење спортом, на тај начин, уместо да буде масовна и игровна активност, постаје престижна активност доступна само одабраним, тако да је неретко критеријум за бављење спортом социо-економски статус породице.

Најучесталији одговор младих на питање зашто се не баве спортом јесте недостатак времена (46%). Међу младима су традиционално најпопуларнији спортови фудбал, кошарка и одбојка, а следе тенис, пливање и одласци у теретану. Спортске сале у школама и уређена игралишта у школским двориштима, по правилу се, изнајмљују чиме постају недоступна за рекреативно и бесплатно бављење спортом.

Укратко, ослонци за развој спорта били би: спорт је међу младима препознат као вредност и као активност којом се подиже квалитет живота; одржава људе у доброј кондицији и добром физичком и менталном здрављу; превентива је болестима, посебно болестима зависности, као и социјалној искључености; развија смисао за сарадњу али и такмичарски дух. Појаве и трендови у спорту који имају негативне последице по развој појединца јесу: рана селекција; елитизам и остављање по страни великог броја деце и младих; употреба спорта као средства вредновања личности; недоступност; навичачке страсти које воде у физичко насиље и нетолеранцију.

3. 7. Формално и неформално образовање у функцији професионалног, личног и друштвеног остваривања младих

Младост је период интензивног стицања знања и вештина у оквиру различитих облика формалног и неформалног учења.

Гледано из друштвеног угла, степен развоја образовања је показатељ друштвеног, културног и економског развоја земље. Истовремено, бржи развој земље и

⁶⁰ Институт за психологију (2007): Свакодневница младих у Србији: снимак буџета времена, Београд

⁶¹ Покрајински секретаријат за спорт и омладину (2007): Коришћење слободног времена младих у АП Војводини, Покрајински секретаријат, Нови Сад

⁶² General Household Survey: UK Sport Participation, 1999/ Општа анкета домаћинства, Партиципација у Спорту у Великој Британији

њена успешна интеграција у међународну заједницу подразумева писмено, образовано и радно оспособљено становништво. У том смислу, образовање младих је приоритетан задатак државе.

Поред прописа који уређују област образовања и бројних стратегија у којима се разматра образовање, поставља се питање због чега се и ова стратегија бави образовањем. Одговори на ово питање могу бити многобројни, а истичу се три становишта која се оцртавају кроз консултативни процес, постојећа документа, истраживања и искуства:

(1) у оквиру консултативног процеса и из оквира своје животне свакодневице млади су издвојили ову област као област од приоритетног значаја, будући да је образовање базични и самоодређујући развојни и животни ослонац;

(2) млади указују да решења из постојећих прописа који уређују област образовања немају очекиване непосредне учинке на образовни простор у којем се крећу;

(3) због дугогодишње изолације земље млади немају свеобухватну слику о променама које су се десиле и које се дешавају у светском образовном простору.

У Републици Србији у 2007. години за образовање је издвојено 3,5% БДП⁶³ што је знатно мање од препоручених 6% колико износи издвајање за образовање у земљама OECD-а.

Након скоро 60 година постојања уставом и законом гарантованог обавезног и бесплатног основног образовања и васпитања за све, у Републици Србији ипак има 3,4% неписмених становника и 22,3% без потпуне основне школе.⁶⁴ Међу младима старости од 15 до 30 година има чак 0,6% неписмених, а без потпуне основне школе их је 4,70%.

Стопа завршавања основне школе у периоду од 2000. до 2006. године износила је између 92% и 99%, док је стопа наставка школовања након основне школе била између 97% и 99%.⁶⁵ Међутим, процењује се да су обе стопе реално ниже, посебно ако се има у виду непостојање статистичких података о броју грађана који нису регистровани и самим тим не могу да остваре право на образовање. Завршавање основног образовања је један од приоритетних задатака Миленијумских циљева развоја,⁶⁶ а реализација овог циља је од посебног интереса за младе.

Већина земаља које имају развијен образовни систем и уведено обавезно основно образовање настоје да прошире обавезност и на средње образовање, као и да повећају обухват у високошколском образовању и образовању одраслих. Према подацима пописа из 2002. године образовна структура становништва старости од 15 до 30 година (популација младих) је следећа: без завршене основне школе је 5%; са завршеном основном школом је 33%; са завршеном средњом стручном школом у двогодишњем и трогодишњем трајању јесте 14%; са завршеном средњом стручном школом у четворогодишњем трајању јесте 31%; са завршеном гимназијом је 9%; са завршеном вишом школом је 2%; са завршеним високом образовањем је 3%, док је овај податак непознат за 3 % младих.

Стопа одустајања⁶⁷ у средњем образовању износи 2,3 % за 2005/2006. годину.

Кад је реч о преласку са средњег на више и високо образовање, бруто стопе уписа досежу високе износе (за 2006/2007. стопа износи 64,7%). Иако се велики број младих уписује на факултете, студира се дуго (у просеку шест година), а мали број

⁶³ Извештај о имплементацији Стратегије за смањење сиромаштва у Србији, 2007

⁶⁴ Попис 2002, Републички завод за статистику,

⁶⁵ Статистички годишњак 2007, Републички завод за статистику

⁶⁶ Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији 2006

⁶⁷ Стопа одустајања се рачуна као однос разлике броја ученика на почетку и на крају школске године и броја ученика на крају школске године.

завршава студије у року (у 2006. години 21,7 %). Међутим, треба истаћи да просечна дужина студирања показује тренд опадања, од 6,46 (1997) на 5,64 године (2006), док проценат оних који студије завршавају у року показује тренд пораста (од 2002).

Наведени подаци упућују на неопходност већег укључења младих на свим нивоима школовања, као и на неопходност стварања услова и механизма који би подстицали враћање у систем оних који су одустали од школовања. Ова констатација је посебно значајна када је реч о немалом броју младих који живе у посебно тешким условима и којима су образовне могућности недоступне, тешко доступне или врло ограничене; или су током школовања изложени различитим врстама дискриминације⁶⁸.

Изузетно је важно пратити и индикаторе који говоре о квалитету образовних постигнућа. Међународна и национална испитивања⁶⁹ указују на недовољан квалитет образовних постигнућа ученика на крају основног образовања у Републици Србији, тј. на далеко боље владање репродуктивним знањима у односу на она која имају високу вредност за даље учење и сналажење у свакодневним ситуацијама. Истраживања показују да млади улазе у систем средњег образовања без квалитетне подлоге за наставак школовања и сналажење у савременом друштву. Неопходно је одредити опште и стручне компетенције које млади треба да имају на крају сваког нивоа образовања.

Опређеност земље ка унапређивању квалитета образовних постигнућа препознаје се кроз учешће Републике Србије у међународним испитивањима и формирање релевантних институција и механизма за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Млади су суочени са бројним променама животне свакодневице које су најизраженије у сфери рада и које захтевају брзо и флексибилно прилагођавање образовног система условима транзиције. У нашем друштву учење ван образовних институција посматра се као компензаторно. Европска документација⁷⁰ и препоруке упућују на узајамни однос формалног и неформалног образовања.

Разнородне потребе младих за учењем захтевају проширивање образовних могућности. Препознавање, подржавање и ефективна контрола квалитета и праћење различитих неформалних образовних програма јесу пут ка задовољавању ових потреба младих.

Процес формирања новог образовног простора Европе је у току, а препоруке, као и поуке досадашњих искустава, представљају добру основу за разумевање образовних активности у оквиру ове стратегије. Реч је, пре свега, о афирмацији доживотног учења, о повезивању формалних и неформалних облика образовања и о развијању квалитетних програма формалног и неформалног учења.

---

⁶⁸ Анализа статистичких показатеља и релевантних истраживања о проблемима са којима се у образовању сусрећу групе младих под ризиком од социјалне искључености дата је у поглављу 3.1.4.. Животне шансе свих група младих и ризици од социјалне искључености и неједнакости.

⁶⁹ Јањетовић, Д., Д. Малинић, О. Тошић (2005). Постигнућа ученика у истраживању TIMSS-2003 у свету и у Србији, Павловић Бабић, Д. (2007): Прелиминарни извештај о постигнућима ученика из Србије на OECD&PISA 2006 тестирању, Институт за психологију, Београд, www.pisaserbia.org; Хавелка, Н. и сарадници (1990): Ефекти основног школовања, Београд, Институт за психологију

⁷⁰ (2004) Council of Europe and European Commission: *Pathways Toward validation and Education, Training & Learning in the Youth Field*/ Савет Европе и Европска Комисија: Путеви ка валидацији и образовању, обука и учење у омладинском пољу

(2006) Recognition of the Council of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the recognition of the value of the non-formal and in-formal learning within the European youth field; Official Journal of the European Union C168/1 / Признање одбора представника влада земаља чланица о вредности неформалног образовања у области европске омладине

(2006) *Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning*; Official Journal of the European Union C 394/10 and Anex L 394/13 Препоруке Европског парламента и савета о најважнијим способностима за доживотно учење, Званични журнал Европске Уније

У Републици Србији свака млада особа, без обзира на друштвену групу којој припада, животне услове или пол, треба да има једнаку прилику и довољно стимулативне услове да се квалитетно образује и да допринесе изградњи друштва заснованог на знању.

3. 8. Запошљавање, samozapošljavanje и предузетништво младих

Нарочито неповољну слику о статусу младих на тржишту рада даје стопа незапослености младих која је далеко виша од просечне стопе незапослености радно активног становништва.

Питање запошљавања младих је од изузетног значаја у сваком друштву. У консултативном процесу у току израде ове стратегије посебно се бавило овом темом, а у исходу консултативног процеса издвојен је и проблем регионалних разлика. Анализа стања у овој области укључује неколико битних аспеката: млади на тржишту рада, облик запослења, неформално запошљавање, утицај образовања на запосленост, каријерно вођење и саветовање младих, активне мере и програми запошљавања, развој предузетништва и политика зарада.

Млади на тржишту рада.

Стопа активности младих на тржишту рада је ниска. Према подацима Анкете о радној снази⁷¹ у 2006. години стопа активности младих од 15 до 24 године старости је износила 37,4%, од чега за жене 30,1%. Поред тога што је благо повећана у односу на 2005. годину, када је износила 35,8%, ова стопа је далеко нижа него у чланицама ЕУ – 25, где 45,1% младих активно учествује на тржишту рада. Разлози за ниску стопу активности младих на тржишту рада су: одлагање рада због школовања; ниска стопа учешћа жена; недовољан ниво квалификација или неодговарајуће образовање за оне који га нису стекли током школовања, или су прекинули школовање али нису успоставили везу са тржиштем рада и припадност руралним срединама.⁷²

Дакле, уколико младе посматрамо кроз генерације, почевши од тинејџера до зрелијег животног доба, ситуација се значајно мења. У групи младих до 19 година на тржишту рада је активно свега 1/5 лица, у старосној групи од 20 до 24 године активно је 53,6% младих, а у групи од 25 до 29 година 75,1%. Укупно гледано, стопа активности младих од 15 до 29 година износи свега 49,5%, наспрам 63,6% за укупну популацију способну за рад.

Нарочито неповољну слику о статусу младих на тржишту рада даје стопа запослености која је далеко нижа од просека за радно активно становништво. Наиме, у 2006. години стопа запослености младих (од 15 до 29 година) износила је свега 30,1%, при чему је нарочито била ниска стопа запослености младих жена (23,4%). Стопа запослености радно способног становништва у Републици Србији износила је 49,9%. Овакве тенденције прати и забрињавајуће висока стопа незапослености младих која је у 2006. години износила 39,2%, док је истовремено 44,4% младих, радно способних жена било незапослено. С обзиром на неусклађеност образовног система са потребама тржишта рада, младима је веома тешко да нађу посао без обзира на достигнути ниво образовања. Наиме, већина младих је дугорочно незапослена, с тим да близу 4/5 младих чека на запослење дуже од годину дана. Такође, веома је висок прилив младих на тржиште рада који први пут траже запослење, што у основи доприноси расту националне стопе незапослености.

⁷¹ Републички завод за статистику (2006): *Анкета о радној снази*

⁷² ILO (2007) *Situation Analysis of Youth Employment in the Republic of Serbia*, / Ситуациона анализа запошљавања младих у Републици Србији

Облик запослења

Већина младих заснива свој први радни однос код послодавца, тако да 79% младих ради за плату, док је далеко мањи број оних који се одреде за samozапосљавање (11%), а остали су помажући чланови у домаћинству, било на пољопривредним газдинствима, било у радњама. Посматрано по полу, ситуација је нешто друкчија, будући да се већи проценат младих жена, тражећи сигуран посао, одређује за запослење код послодавца, док веома мали проценат жена има склоност ка започињању сопственог пословања (5,6%).

Неформално запошљавање

Велики број младих је укључен у неформално тржиште рада. У 2005. години стопа неформалног запошљавања младих износила је 52,1%, док је укупна стопа неформалне запослености износила 26,7% међу радницима који примају зараду. Основно обележје младих у неформалном сектору јесте низак ниво образовања, при чему 86,4% лица без формалног образовања учествује на неформалном тржишту рада или 65,8% оних који имају завршену само основну школу. Најнижа стопа неформалног запошљавања је међу младима са вишим и високим образовањем (15,9%)⁷³. Високо учешће ангажовања младих на неформалном тржишту рада повезано је са ниским зарадама и slabим могућностима напредовања, те споријим развијањем квалитетних радних вештина.

Утицај образовања на запосленост

Образовање, или боље речено, профил образовања је једна од пресудних одредница у будућем статусу младих на тржишту рада. Непоседовање одговарајућих квалификација основни је узрок незапослености младих у Републици Србији данас. Подаци НСЗ за 2006. године показују да 30% незапослених младих спада у неквалификовану или полуквалификовану радну снагу, тј. лица без занимања и стручности, 62% су лица са трећим и четвртим степеном средње школе, док су 8,6% млади са вишим и високим образовањем неодговарајућих образовних профила, за којима постоји слаба тражња на тржишту рада. Квалификациона структура младих незапослених жена је нешто неповољнија. Наиме, међу незапосленим младим женама које чине 55% незапослених младих, 30,4% су лица без квалификација, 59,3% жена поседује средње стручно образовање, док је 10,3% младих незапослених жена са вишим и високим образовањем.

Дакле, на боље шансе за запошљавање младих не утиче само ниво већ и профил и квалитет образовања. Висок ниво образовања у мањој мери спречава прелазак лица из статуса незапослености у статус неактивности. Тако 12,7% младих са вишим и високим образовањем не учествује у радној снази, док је само 11% младих са осталим облицима образовања искључено са тржишта рада.⁷⁴

Анализе утицаја образовања на запошљавање младих⁷⁵ указују на то да се може очекивати растући јаз између нивоа образовања и вештина, услед тога што ће реструктурирани корпоративни сектор, али и сектор малих и средњих предузећа, у настојању да опстану на тржишту, тражити нова знања која образовни систем неће бити у стању да пружи уколико не буде пратио потребе модерне привреде. Стога, реформу школског система треба ускладити са потребама за радном снагом на нивоу националне економије, али и регионалних тржишта рада, а образовне програме поставити флексибилно.

⁷³ Светска банка (2006), Србија: Процена тржишта рада, Извештај бр. 36576-YU, стр. 40.

⁷⁴ ILO (2007), *Situation Analysis of Youth Employment in the Republic of Serbia* / Ситуациона анализа запошљавања младих у Републици Србији, нацрт

⁷⁵ Арандаренко, М. (2006), Преглед питања везаних за транзицију од школе до посла у Србији, необјављени материјал из новембра 2006.

Концепт друштвено одговорног пословања само је један од могућих начина који води ка решавању проблема незапослености и неформалног рада младих, као и унапређивању квалитета заснованог радног односа. Део пословног сектора, као и одређена пословна удружења већ спроводе различите активности (као што су организоване посете привредним друштвима, семинари и сл.) у циљу изграђивања практичних и применљивих знања. Како су оваква знања и вештине младима неопходна, важно је подстицати даљу сарадњу са компанијама и пословним удружењима која негују друштвено одговорно пословање и подстичу младе да се припреме за сферу рада.

Послодавце такође треба упознати са могућностима сарадње са најталентованијим младим људима који су носиоци друштвеног и економског просперитета земље, али треба и пратити потребе младих за даљим усавршавањем.

Каријерно вођење и саветовање младих обухвата пружање помоћи младима у школама и на факултетима и то о избору смера и занимања, затим даљег образовања, запошљавања као и усмеравања младих у програме обука и додатног образовања.

Дакле, ефикасно спровођење политике запошљавања могуће је само уз непосредну спрегу образовног система и институција тржишта рада. Кроз мере информисања и саветовања за запошљавање, које подразумевају да су за лица која су у њих укључена претходно урађене процене запошљивости и сачињени индивидуални планови запошљавања, током 2006. године. прошло је 43,8% укупног броја незапослених младих. Када је реч о осталим мерама активног тражења посла, већина младих учествује у тражењу посла преко клубова за тражење посла (72,8%), затим путем похађања обука за активно тражење посла (64,1%) и на сајмовима запошљавања (52,1%), док тренинге самоефективности као меру активног тражења посла похађа мали број младих (12,7%).

Активне мере и програми запошљавања.

У 2006. години НСЗ је обухватила 7.245 младих програмима обука и додатног образовања (укључујући функционално основно образовање одраслих, програме за приправнике и практиканте волонтере, обуке, преквалификацију и доквалификацију, новчану помоћ за запошљавање постдипломаца, обуке у виртуелним предузећима). Иако је у програм функционалног основног образовања одраслих у 2006. години био укључен мали број лица, 83,1% су били млађи од 30 година. С обзиром на саму сврху програма за приправнике, приправнике-волонтере и практиканте-волонтере највећи број младих испод 30 година учествује у овим програмима, и то 66,2% у програмима субвенција за приправнике, и по 81,1% и 67,2% у програмима за приправнике-волонтере и практиканте-волонтере.

Учешће младих у програмима обука (страни језици, обуке за рад на рачунарима) креће се на нивоу половине свих учесника, док је нешто виши проценат младих који пролазе кроз обуке у виртуелним предузећима (63,7%). Новчану помоћ за последипломце користило је 78% младих, док је кроз преквалификацију и доквалификацију прошло 46,8% младих. Неповољно је сазнање да скоро половина младих у односу на укупан број корисника ове активне мере, своја додатна знања стиче кроз преквалификације и доквалификације, што додатно сведочи да треба убрзати реформе образовног система.

Током 2006. године уведена је подстицајна пореска политика запошљавања младих усмерена ка послодавцима. Законом о изменама и допунама Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање („Службени гласник РС”, бр. 84/04, 61/05, 62/06 и 7/08) уведена су ослобађања од плаћања доприноса за обавезно социјално осигурање за ове категорије младих испод 30 година: незапослена лица која заснивају први радни однос као приправници и лица која су имала раније запослење, и

непосредно пре поновног запошљавања су била на евиденцији НСЗ најмање три месеца без прекида, као и за особе са инвалидитетом. Према подацима НСЗ, током периода од септембра до децембра 2006. године, по основу ових подстицајних мера запослило се укупно 2.438 лица млађих од 30 година, затим 738 приправника који заснивају први радни однос и 23 особе са инвалидитетом. С обзиром на значајан буџетски ефекат, примена ове активне мере захтева пажљиво додавање средстава.

Међутим, нису све активне мере и програми запошљавања за младе довољно заступљени на регионалним тржиштима рада. Наиме, у Београду се реализује између 20% и 30% укупних мера и програма АПЗ. Приступ у развијању и увођењу активних мера и програма запошљавања на регионална тржишта рада је вертикалан, тј. већина активних мера се најпре уведе за кориснике у Београду, а затим се искуства преносе и на остале регије. Стога је сасвим оправдан захтев младих да се активне мере и програми запошљавања спусте до нивоа свих јединица локалне самоуправе, а нарочито до оних локалних самоуправа које немају адекватне средње школе или где учешће младих у укупном броју незапослених значајно надмашује национални просек.

Развој предузетништва

Недовољно се развијају предузетничке вештине код младих, као и њихово укључивање у програме samozapošljavanja, што је резултат непостојања адекватних образовних програма у средњим школама (изузев увођења наставних садржаја у пилот одељења) који би подстицали развијање предузетништва код младих. Стога је неопходно креирати посебне програме за младе којима би се подстицало омладинско предузетништво. У 2006. години учешће младих у регионалним програмима запошљавања и програмима субвенција за samozapošljavanje кретало се на нивоу од око 2/5 свих корисника, што је испод просека за групу програма којима се развијају предузетништво и samozapošljavanje код младих.

Међутим, ипак би се могло закључити да су млади заинтересовани за развијање сопственог пословања, будући да их је велики број похађао обуке за предузетнике у оквиру Агенције за МСПП (86,8%) од укупног броја учесника су били млади. Посебним програмима, националним и локалним, такође треба подстицати иновативност код младих и пружати подршку оним пројектима који на дугорочно одржив начин подстичу запошљавање и локални економски развој.

Политика зарада.

Минималну зараду у Републици Србији утврђује јединствено, два пута годишње, Социјално-економски савет Републике Србије, који чине представници Владе, Уније послодаваца Србије и репрезентативних синдиката (Уједињени грански синдикат „Независност” и Савез самосталних синдиката Србије). Минимална зарада се креће у висини од око 40% просечне нето зараде утврђене на нивоу националног просека. С обзиром на то да мали проценат запослених пријављује просечну зараду нижу од минималне⁷⁶, не постоји бојазан да ће минимална зарада имати негативан утицај на запошљавање нискоквалификованих радника и радника без квалификација, који чине значајан број незапослених младих. Како исте анализе показују, ниско постављена линија минималне зараде у односу на просечну чини је необавезујућом, и самим тим фактором који нема значајнијег утицаја на укупну запосленост, као ни на запосленост нископродуктивних неквалификованих радника или младих.

Недостатак радног искуства и висок проценат младих ангажованих у неформалном сектору, који нуди ниске зараде, поред достигнутог нивоа образовања, основни су фактори разлика у зарадама младих и осталих запослених. Уважавање

⁷⁶ Светска банка (2006): Србија: Процена тржишта рада, Извештај бр. 36576-YU, стр.32.

индивидуалних социјално-економских карактеристика младих запослених помаже у сагледавању јаза у зарадама, који износи око 16%⁷⁷.

3. 9. Безбедност младих

Млади су међу најчешћим жртвама али и починиоцима кривичних дела.

Устав Републике Србије гарантује свим грађанима право на личну слободу и безбедност. Безбедност представља предуслов за лични развој младих. Стабилизација и демократизација политичких прилика од 2000. године до данас знатно су побољшали безбедност свих грађана, па тако и младих људи. Ипак, анализа актуелног стања показује да њихова безбедност још увек није на задовољавајућем нивоу. Најзначајније изазове, ризике и претње по безбедност младих представљају криминал, насиље и саобраћајне незгоде.

Криминал

Криминал је неизоставан пратилац сваког друштва, кроз све епохе његовог развоја. Млади су међу најчешћим починиоцима али и жртвама кривичних дела. Фактори који доприносе криминалитету међу младима јесу, између осталог, висока стопа незапослености, лака доступност ватреног оружја, као и урушен систем вредности.⁷⁸ Такође, многа истраживања, како инострана, тако и домаћа, указују на то да економско пропадање и социјална поларизација утичу на пораст опште стопе криминалитета. Млади су као починиоци кривичних дела (најчешће особе мушког пола) и као жртве (најчешће особе женског пола) заступљени у свим видовима криминала, а посебно када се ради о трговини наркотицима, људима као и другим деликтима са елементима насиља. На пример, преко 90% идентификованих жртава трговине људима у Републици Србији чине особе млађе од 30 година, углавном женског пола, а у последње време међу њима има све више домаћих држављанки.

Проблем коме је посебно потребно посветити пажњу јесте малолетничка делинквенција. Иако је сам феномен малолетничког криминала последњих година у опадању, приликом извршења појединих кривичних дела код малолетних починилаца бележи се висок степен агресивности. Кривични поступак покреће се само за малолетнике изнад 14 година старости, док лица испод ове старосне границе, као кривично неодговорна, потпадају под искључиву надлежност органа старатељства (центара за социјални рад). Реализација васпитних налога и мера предвиђених законом захтева партнерску и координисану сарадњу социјалних, образовних, здравствених служби и других субјеката у заједници. Због недостатка одговарајуће међусекторске сарадње, као и неадекватног система праћења изречених васпитних мера, непостојања системски уређене сарадње и неразвијеног система праћења изречених васпитних мера и налога, судови ретко изричу ове мере.⁷⁹

Још увек нису створени предуслови за одговарајућу примену одредаба Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних

⁷⁷ Светска банка (2006): Србија: Процена тржишта рада, Извештај бр. 36576-YU, стр. 41-42.

⁷⁸ Према подацима МУП из новембра 2007. године у Републици Србији регистровано је око 1.075.000 комада ватреног оружја, које је у поседу око 700.000 грађана. Према евиденцији овог министарства, од наведеног броја, у поседу грађана старости од 18 до 30 година налази се 23,328 комада ватреног оружја чији су власници 17.966 лица. Такође, према подацима UNDP за 2005. годину, у Србији поред регистрованог има још и око 900,000 комада нерегистрованог ватреног оружја. Извор истраживање „Живети са наслеђем”. Доступно на: http://www.seesac.org/reports/SerbianSurvey_bcs.pdf

⁷⁹ У 2006. години изречено је 116 васпитних налога и посебних обавеза, што представља само 0,7% изречених мера. Подаци су добијени на основу анализе података центара за социјални рад о социјалној и породично правној заштити.

лица, у делу који се односи на васпитне налоге и васпитне мере према малолетницима, јер нису донети сви неопходни подзаконски акти.

Насиље

Током неколико последњих година, економска, социјална и политичка стабилизација довели су до општег смањења насиља над младима. Међутим, иако не постоји свеобухватно истраживање, по многим оценама у Републици Србији су широко распрострањени различити облици насиља међу младима и над младима. Млади су изложени насиљу у породици, у партнерском односу, у школи, медијима, институцијама за смештај, бригу и васпитавање у заједници и на раду. Насилници су како одрасли, који су одговорни за васпитавање и образовање младих, укључујући и породицу, тако и вршњаци. Млади су жртве свих облика насиља као пратећег ефекта криминала или услед дискриминације због сексуалне или политичке оријентације, етничке, верске или националне припадности. Такође, нове технологије као што су мобилни телефони и Интернет отварају простор за нове форме насиља. Насиље се не пријављује из страха, услед осећања стида, зато што га млади доживљавају као „нормално” или пак услед недостатка поверења да ће одговорне установе адекватно реаговати.

Насиље у породици је дуго у Републици Србији било табу тема о којој се у јавности није много говорило. Међутим, у последњих неколико година ова тема све више заокупља пажњу јавности и државних уснова. Мере за спречавање насиља у породици и заштиту од злостављања и занемаривања деце и младих дефинисане су у одговарајућим законима (Продични закон, Кривични законик). Донет је Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, као и више посебних протокола. Започета је процедура усвајања Националне стратегије за превенцију и заштиту од насиља. Ипак, држава још увек није успоставила систематичан начин прикупљања и објављивања статистичких података о учиниоцима и жртвама породичног насиља, због чега је јако тешко пратити тенденције. Такође, бројна истраживања која су на ту тему спровођена показала су да је насиље у породици општа и широко распрострањена појава са тенденцијом пораста пријављивања.⁸⁰ Починиоци насиља су у највећем броју случајева мушкарци, а жртве углавном жене. Такође, значајан број жртава су деца и млади.⁸¹

Насиље се такође дешава у школи и институцијама за резиденцијални смештај младих. Вршњачко насиље је све учесталије. Око 65% ученика се барем једном у три месеца нађе у улози жртве вршњачког насиља, док 44% ученика памти да је током школовања лично доживело насиље.⁸² Осим тога, издваја се и проблем масовних туча у школским објектима и у њиховом окружењу.⁸³ Млади у установама за резиденцијални смештај изложени су ризицима од различитих форми насиља и занемаривања. Иако су

⁸⁰ Насиље у партнерским односима и здравље, Аутономни женски центар и СЗО, Београд, 2005. доступно на <http://www.womenngo.org.yu/publikacije-azc/istrazivanje-zdravlje.pdf>; Истраживање насиља у породици, Удружење судија за прекршаје, Београд, 2005., доступно на <http://www.usudprek.org.yu/pdf/naspor.pdf>. Истраживање прекршаја са елементима насиља у породици за подручје Републике Србије 2004. године, Удружење судија за прекршаје, Београд, 2005., доступно на <http://www.usudprek.org.yu/pdf/izvestaj.pdf>. Према подацима МУП, у 2006. години у односу на 2005. годину, регистрован је већи број кривичних дела насиља у породици за 35,8%. У периоду од јануара до августа 2007. године, извршено је 108 кривичних дела насиља у породици или за 15% мање него у истом периоду 2006. године (127).

⁸¹ Према подацима за 2004. годину, 24,7% жртава насиља у породици имале су до 30 година старости. Извор: Истраживање прекршаја са елементима насиља у породици за подручје Републике Србије 2004. Стр.32. Према подацима МУП, у 2006. години, евидентирано је 186 кривичних дела насиља у породици извршених над/на штету 206 малолетних лица.

⁸² UNICEF, 2007.

⁸³ На пример, само у 2006. години, у различитим облицима насилничког понашања у школама и њиховој непосредној близини, 40 ученика је задобило тешке (Београд - 24), а 331 лаке телесне повреде (Београд – 127). Извор: МУП.

последњих година учињени почетни кораци у правцу деинституционализације и хуманизације услова живота, стање је још увек незадовољавајуће са становишта инфраструктурних, материјално-техничких и кадровских капацитета. Млади се предуго задржавају у институцијама, изоловани су из локалне средине, са минималним шансама за интеграцију у заједницу.

Насиље је учестало међу младима и на јавним местима. Последњих година, на територији Републике Србије све је присутније насиље навијача на спортским приредбама.⁸⁴ Оваква понашања постају све екстремнија по обиму, форми и средствима која се користе, а на стадиону се често може чути и говор мржње. Такође, истакнут је и проблем туча у угоститељским објектима и другим јавним просторима које посећују млади, а које неретко укључују и употребу хладног или ватреног оружја. Оваквој ситуацији погодује веома распрострањена појава недозвољеног и прековременог рада у угоститељским објектима и неефикасна контрола надлежних служби.

Потребно је посебно истаћи и проблем екстремних видова дискриминације и нетолеранције.⁸⁵ Веома је тешко установити тачне размере овог проблема, али оне се могу наслутити када се узме у обзир процена да се око 90% екстремних видова дискриминације и нетолеранције никад не пријави из страха од освете, неповерења према институцијама или страха од обележености.⁸⁶ Бројни извештаји и истраживања показују да су инциденти мотивисани мржњом као и говор мржње веома присутни у нашем друштву.⁸⁷ Према извештајима међународних и невладиних организација у Републици Србији, међу најугроженије групе спадају Роми, лезбејска и геј популација, мањинске верске заједнице, ХИВ позитивни и друге мањинске, маргинализоване и социјално рањиве групе.⁸⁸

Саобраћајне незгоде

Саобраћајне незгоде спадају у сам врх узрока смрти међу младима како у земљама чланицама ОЕСД, тако и у Републици Србији.⁸⁹ Поред тога, статистички подаци показују да Република Србија спада међу водеће земље према стопи

⁸⁴ Према подацима МУП током 2006. године у 159 случајева је дошло до тежег нарушавања јавног реда на спортским приредбама у којима је 13 лица задобило тешке, а 156 лаке телесне повреде. У периоду за првих десет месеци 2007. године до тежег нарушавања јавног реда и мира је дошло у 87 случајева при чему су 23 лица задобила тешке, а 172 лица лаке телесне повреде.

⁸⁵ Један од разлога је непостојање категорије „злочина из мржње“ у нашем законодавству. Министарски Савет ОЕБС охрабрио је све државе чланице да сакупљују и чувају статистичке податке „злочинима из мржње“ као и да се активно боре против ове појаве. Детаљније на: http://www.osce.org/documents/mcs/2006/06/19330_en.pdf.

⁸⁶ „Combating Hate Crimes in the OSCE Region: an Overview of Statistics, Legislations and National Initiatives“, стр.23. / Борба против злочина мржње у ОЕБС'овом региону преглед статистике, законодавства и националних иницијатива

⁸⁷ Нека од скорашњих истраживања су: „Challenges and Responses to Hate Motivated Incidents in the OSCE Region: for the period January-June 2006“./ Изасови и одговори на инциденте мотивисане мржњом у ОЕБС'овом региону за период од Јануара до Јуна 2006 OSCE/ODIHR, 2006, доступно на:

http://www.osce.org/documents/odhr/2006/10/21496_en.pdf; „Hate Crimes in the OSCE Regions, incidents and responses: annual report for 2006“./ Злочини мржње у ОЕБС'овом региону, инциденти и одговори, годишњи извештај за 2006 годину OSCE/ODIHR, 2006, доступно на http://www.osce.org/publications/odhr/2005/09/16251_452_en.pdf;

„Combating Hate Crimes in the OSCE Region: an Overview of Statistics, Legislations and National Initiatives“/ Борба против злочина мржње у ОЕБС'овом региону преглед статистике, законодавства и националних иницијатива OSCE/ODIHR, 2005, доступно на

http://www.osce.org/publications/odhr/2005/09/16251_452_en.pdf; *Политичко насиље у Србији од октобра 2006. до априла 2007. Године*, Иницијатива младих за људска права, 2007, <http://www.yihr.org/uploads/publications/bhs/17.pdf> ;

Говор мржње према лезбејској и геј популацији у електронским медијим, ЛАБРИС, 2007, доступно на <http://www.labris.org.yu/images/npublikacije/govor-mrznje.pdf>; Истраживање о насиљу над ЛГБТТИQ популацијом у Србији, Лабрис, Београд, 2006. доступан на http://www.labris.org.yu/images/npublikacije/istrazivanje_web.pdf ; Извештај Хјуман рајтс воча о насиљу над мањинама за 2005. годину „Dangerous Indifference: violence against minorities in Serbia“, доступан на <http://hrw.org/reports/2005/serbia1005>. / Опасна индиферентност: насиље против мањина у Србији

⁸⁸ Исто.

⁸⁹ <http://www.amss.org.yu/un/makeroadssafe.html>, Републички завод за статистику

настрадалих по броју становника и по броју моторних возила у Европи.⁹⁰ Млади у Републици Србији изазивају две трећине саобраћајних незгода од укупног броја незгода у којима учествују.⁹¹ Таквој ситуацији доприносе неразвијена саобраћајна инфраструктура, неадекватна законска регулатива, застарео систем обуке и недовољна саобраћајна култура грађана. Проблему безбедности младих у саобраћају посебно доприноси њихова склоност брзој возњи, као и возњи без сигурносних појасева, у алкохолисаном стању итд.

Безбедност у саобраћају се данас посматра као проблем здравља младих па решење треба тражити у синхронизованој примени превентивних мера и мера контроле и принуде кроз активности полиције и судова.

Континуирана реформа у области безбедности представља један од кључних предуслова развијања безбедних услова за живот младих људи. Она такође представља предуслов опште демократизације и међународне интеграције државе и друштва, а тиме и подизања укупног квалитета живота свих грађана, па тако и омладине. Током неколико протеклих година у Републици Србији је учињен велики напор и позитиван напредак у реформи и демократизацији овог сектора, који је данас постао гарант безбедности, слободе и права свих грађана. Међутим, да би се унапредио рад у овој области и повећао степен поверења свих грађана у рад органа безбедности, неопходно је, између осталог, довршити започете реформе у сегменту цивилне демократске контроле оружаних снага. То се посебно односи на војску, полицију, правосудје и приватне агенције за обезбеђење који су од кључне важности за личну и колективну безбедност младих људи.

3. 10. Здравље младих – здравствено понашање, фактори ризика и превенција поремећаја здравља

Здравље младих представља вишеструку вредност и основу за одрживи развој сваког друштва, које зависи од напора који се улаже да се очува и унапреди.

Свеобухватно разумевање и подстицање здравља младих као стања потпуног физичког, менталног и социјалног благостања, а не само одсуства болести или неспособности⁹², наглашава нераскидиву везу између индивидуалног начина живота и здравља, али и улагања у детерминанте здравља и предуслове за здравље који обухватају одговарајуће друштвене и економске услове, физичко окружење и стабилни екосистем. Адолесценција⁹³ као период младости се посебно издваја имајући у виду физичко, ментално и друштвено сазревање које отвара многа, међусобно повезана питања здравља и намеће специфичне потребе и приоритете. Ипак, млади се уобичајено посматрају као здрава популација будући да подаци рутинске здравствене статистике у Републици Србији указују на најниже оболевање и умирање у овој узрасној групи⁹⁴, па се при анализи стања полази од приступа оријентисаног ка здрављу, а не ка болести⁹⁵. Поред здравог и ризичног понашања, анализира се и

⁹⁰ Извор: Eurostat / EC. Health in Europe. Data 1998-2003. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2005. page 101. Available at URL: www.europa.eu.int/comm/eurostat/ / Еуростат: Здравље у Европи, подаци 1998 - 2003, Луксембург: Канцеларија за званичне публикације европских заједница 2005

⁹¹ У периоду од јануара до октобра 2007. године, евидентирано је укупно 3.109 кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја извршених од стране младих. Извор: МУП

⁹² Устав Светске здравствене организације.

⁹³ Адолесценција се односи на прву подгрупу младих онако како је дефинисано у делу Ко су млади у Србији, односно на период од 15 до 19 година.

⁹⁴ Стратегија за развој и здравље младих у Републици Србији, Београд Министарство здравља, 2006.

⁹⁵ Истраживање здравља становника Републике Србије, Београд, Министарство здравља, 2007.

капацитет система здравствене заштите да препознаје, благовремено и адекватно одговори на здравствене потребе младих.

Правилна исхрана, физичка активност и поремећаји исхране

Бројни докази из скорашњих истраживања у популацији младих Републике Србије указују на недовољну контролу над сопственим здрављем и присутно ризично понашање^{96,97}. Правилна исхрана, физичка активност и превенција поремећаја, посебно гојазности, представљају здравствене изазове у 21. веку у Европи⁹⁸ и посебно у Републици Србији, имајући у виду неправилан режим исхране, све лакшу доступност намирница и производа „брзе хране”, уз смањене могућности за организоване физичке активности.

Хигијенске навике, орално здравље и поремећаји оралног здравља

Устаљене хигијенске навике представљају моћну превенцију класичних инфективних болести, а њихова промоција једно од јавноздравствених достигнућа ХХ века. Нажалост, редовност одржавања хигијенских навика у смислу туширања и прања зуба међу младима у Републици Србији је опала 2006. године у односу на 2000. и мање је изражена у популацији оних који живе у сиромаштву. Само 34% најсиромашнијих се купа или тушира више од три пута недељно,

Сексуално понашање, трудноћа током адолесценције и намерни прекиди трудноћа

Према резултатима бројних студија учесталост сексуалне активности међу младима у Републици Србији је у порасту. То се манифестује кроз све већи удео сексуално активних у овој популацији и пораст учесталости полне активности међу млађим адолесцентима (до навршених 15 година живота). Према истраживању из 2006. године 29% младих узраста од 15 до 19 година је ступило у сексуалне односе (значајно више младих мушког него женског пола), а међу студентима сексуално је активно око три четвртине студената и преко половине студенткиња узраста од 19. до 21. године⁹⁹. Према проценама, током сваке календарске године догоди се око 50 трудноћа на 1000 девојака узраста од 15 до 19 година. Анализом модела репродуктивног понашања становништва Републике Србије запажа се незадовољавајући тренд задржавања релативно високих стопа специфичног фертилитета (број породиља на 1000 женских особа одређеног узраста) међу адолесценткињама у поређењу са старијим добним групама. За последњих пет деценија ова стопа показује пад у групама старијих адолесценткиња, у групи девојака узраста 16 година има непромењене, а у групи девојака од 15 година чак и веће вредности. У структури свих порођаја, према званичној статистици, 7,3% чине породиље млађе од 20 година. Стопа порођаја жена од 15 до 19 година је 17,4 на 1000 жена овог животног доба.

О размерама намерних прекида трудноће, који код младих жена које нису рађале представљају значајан предиктор за настанак спонтаних побачаја и превремених порођаја, односно за развој инфертилитета у каснијем животном добу, нема поузданих података, јер развој приватног сектора није подразумевао и редовно извештавање о обиму и садржају извршених прегледа и услуга, што је утицало на изразиту подрегистрацију. Истраживања у популацији младих указују на високе стопе абортуса, а докази из истраживања показују да је 40% младих жена било трудно

⁹⁶ УНИЦЕФ. МICS-2005

⁹⁷ Европска агенција за реконструкцију, Истраживање злоупотребе психоактивних супстанци међу адолесцентима у Србији 2005, Београд, Министарство здравља, 2006.

⁹⁸ *The challenge of obesity in the WHO European Region and the strategies for response. Copenhagen*, WHO Regional Office for Europe 2007/ Изазови гојазности у европском региону светске здравствене организације и стратегије одговора, Европска регионална канцеларија СЗО-а

⁹⁹ Стратегија за развој и здравље младих у Републици Србији, Београд Министарство здравља, 2006.

најмање једном, од којих 20% је имало један или више абортуса. Процењује се да сваке године искуство са овом врстом медицинског поступка има шест до седам хиљада девојака адолесцентног узраста, а према резултатима мањег, дубинског испитивања искуство непланиране трудноће до навршених 19 година живота има свака шеста девојка из Београда која је са сексуалном активношћу почела током адолесценције. Међутим, према званичним подацима Републичког завода за статистику стопа абортуса је 4,33 на 1000 жена овог доба.

Полно преносиве инфекције и HIV/AIDS

Све више преовладава свест да су млади људи ти који могу променити ток и смер епидемије полно преносивих инфекција. Млади у исто време на најбољи начин прихватају програме спречавања ширења HIV-а и ефикасни су учесници и промотери акција превенције. Чињеница је да су значајни напори уложени у превентивне активности у вези са контролом HIV/AIDS-а током протеклих година и охрабрују налази да далеко већи број младих користи кондом приликом сексуалних односа у вези која је краћа од шест месеци у поређењу са претходном деценијом.^{100/101} На жалост, још увек је присутна изузетно ниска стопа добровољног тестирања на HIV (2,7 на 1000 становника). Из истих разлога, димензије проблема ППИ међу младима у Републици Србији се могу само процењивати, чему доприноси и неадекватно регистровање ових обољења. Рутински подаци указују да су поједине ППИ, као на пример гонореја, у просеку чак три до четири пута чешће у добној групи од 20 до 29 година него у осталим узрастним групама (у 2006. години, инциденција гонореје износила је 3,93 у овој добној групи, док је у просеку била 0,91). Слично је запажање и када се ради о инфекцији хламидијама, чија инциденција од 63,91 у добној групи од 20 до 29 година, далеко превазилази републички просек (29,24)¹⁰². Поједина истраживања указују да су ови поремећаји здравља међу сексуално активним адолесцентима далеко присутнији¹⁰³. Тако, према једном истраживању, хламидијске инфекције гениталних органа у групи од 300 сексуално активних девојака узраста 19 година присутне су у 30% случајева. Под ризиком за ППИ су нарочито млади који имају нерегуларне сексуалне партнере, који упражњавају комерцијални секс или имају сексуалне односе под дејством алкохола и других ПАС, када је сексуална активност чешће без заштите. Тако, према УНИЦЕФ-овом истраживању у Републици Србији (MICS, 2005) чак 60% младих жена од 15 до 24 године изјављује да је у протеклој години имало сексуалне односе са нерегуларним партнером потврђујући присутно ризично понашање.

Ментално здравље и поремећаји менталног здравља.

Клиничко искуство и резултати истраживања у Републици Србији указују на значајно психолошко трпљење популације младих, које се често везује са периодом адолесценције¹⁰⁴. Млади манифестују одређену, за овај узраст специфичну психопатологију¹⁰⁵. Истраживања показују да трећина средњошколске популације показује знаке психолошког трпљења и менталних проблема. Слични подаци добијени су и у истраживањима студентске популације. Угроженије су девојке и адолесценти у урбаним срединама. Најчешће психопатолошке манифестације су депресивна стања и поремећаји понашања. Према подацима Републичког завода за статистику, 1990. године је регистровано 99 самоубистава младих од 15 до 29 године, да би тај број растао и достигао кулминацију 1997. године (192), са тенденцијом пада до 2005. године (106 случајева). Ипак, у 2006. години регистровано је у овој добној групи чак 120

¹⁰⁰ Multiple Indicator Cluster Survey 2005/ Истраживање вишеструких показатеља (MICS) Београд, UNICEF 2007.

¹⁰¹ *Истраживање здравља у Републици Србији – 2006*, Београд: Министарство здравља, 2007.

¹⁰² База података 2006. године Института за јавно здравље Републике Србије „др Милан Јовановић - Батут”

¹⁰³ Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, Београд, Министарство здравља, 2006.

¹⁰⁴ Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, Београд, Министарство здравља, 2006.

¹⁰⁵ Стратегија развоја заштите менталног здравља, Београд, Министарство здравља, 2007.

случајева самоубиства. Поремећаји понашања и делинквенција су такође у порасту и у променљивим формама.

Коришћење (злоупотреба) психоактивних супстанци и болести зависности

Ниво препознавања и избегавања различитих ризика по здравље од стране младих није задовољавајући. Иако се уочава да је број пушача међу младима опао за 7% од 2000. до 2006.¹⁰⁶ године, учестало конзумирање алкохола (25%) далеко превазилази просек који се виђа у земљама Европске Уније¹⁰⁷. Приближно свака пета млада особа у Републици Србији наводи да неко од њених пријатеља користи дрогу, а значајно већи број младих били су у ситуацији да пробају дрогу. Посматрајући болести зависности, оне се налазе на петнаестом месту као разлог хоспитализације студената, међутим, истовремено су на првом месту по броју дана хоспитализације у 2006. години¹⁰⁸. Када се говори о психоактивним супстанцама, потребно је имати у виду да су донети прописи који забрањују продају психоактивних супстанци (алкохол и дуван) малолетним лицима. Забрањена је продаја свих осталих психоактивних супстанци грађанима, међутим постоје тешкоће у доследној примени ових прописа у пракси. Ова забрана има велику улогу у смањењу доступности психоактивних супстанци.

Систем здравствене заштите

Иако здравствени систем представља само једну у низу детерминанти здравља, веома је велики његов утицај на унапређење и очување здравља, као и на отклањање последица његовог нарушавања. Потенцијални ефекти тог утицаја су утолико већи уколико здравствени систем својим јавним залагањем постигне да очување здравља буде интегрисано у све друге секторе заједнице и уколико он сам успева да са тим секторима оствари ближу сарадњу. У погледу доступности службе примарне здравствене заштите, у 2006. години скоро свака друга млада особа до навршене 19. године наводи да има свог педијатра или лекара опште медицине, међутим у значајно мањем проценту ово наводе млади из најсиромашнијих група. Иако само 7% младих пријављује да је имало одређени поремећај здравља током последњег месеца, изненађује да њих 46% није користило здравствене услуге углавном сматрајући да се радило о мањем поремећају, па су се сами лечили¹⁰⁹. Најчешће, ради контроле здравља адолесценткиње одлазе код гинеколога просечно са 16,5 година, међутим, у узрасту од 15 до 19 година ову могућност користи само 18% девојака. Од оних које су посећивале гинеколога 8% је то чинило услед трудноће, а само 3,4% ради предузимања заштите од нежељене трудноће. Међутим, посматрајући жене са инвалидитетом у доброј групи од 21 до 29 година, само 9,8% је обухваћено комплетним специјалистичким гинеколошким прегледом, што може да указује како на ниску стопу свести о значају контрола репродуктивног здравља код младих са инвалидитетом, тако и на потенцијалне баријере које смањују доступност и коришћење здравствене заштите ове осетљиве популационе групе¹¹⁰. Пре усвајања Стратегије за развој и здравље младих, није било јединствених докумената, а нарочито прописа која су се односили на здравље младих, што је, у општем недостатку ресурса, довело до недовољно дефинисаних надлежности, не само у систему здравствене заштите, већ и у другим друштвеним областима. Изузетак чини Правилник о ближим условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама и другим облицима здравствене

¹⁰⁶ Истраживање здравља у Републици Србији – 2006, Београд, Министарство здравља, 2007.

¹⁰⁷ Истраживање злоупотребе психоактивних супстанци међу адолесцентима у Србији 2005., Београд, Министарство здравља, 2006.

¹⁰⁸ База података 2006. године Института за јавно здравље Републике Србије „др Милан Јовановић - Батут“

¹⁰⁹ Бјелоглав Д, Даив Х, Крстић Г, Матковић Г. Анкета о животном стандарду 2003-2003. Живот у Србији према резултатима истраживања., Београд: Strategic Marketing 2007.

¹¹⁰ Анђелић С. Жене са инвалидитетом и здравствена заштита, Београд, 2007. Доступно на: www.izkruga.org

службе¹¹¹ у делу који се односи на здравствену заштиту школске деце. У седишту управног округа, односно у општини са најмање 7.000 школске деце узраста од 10 до 18 година може се организовати саветовалиште за младе са следећим кадром: један доктор медицине специјалиста педијатрије и једна виша медицинска сестра, и по један психолог и доктор медицине специјалиста гинекологије и акушерства са половином радног времена, а по потреби и доктор медицине друге специјалности и социјални радник. У Стратегији развоја здравља младих у Републици Србији је истакнута потреба да се младим људима обезбеди скуп здравствених услуга које су: поверљиве и квалитетне, засноване на потребама младих, а које обављају мотивисани, пријатељски расположени и обучени здравствени радници и сарадници у безбедном окружењу за младе, у чијем планирању, спровођењу, праћењу и оцењивању млади имају кључну улогу.

3.11. Млади и животна средина и одрживи развој

Млади имају интерес и обавезу да се баве проблемима животне средине и одрживог развоја, јер морају да живе са последицама онога што су им оставиле претходне генерације и морају мислити о генерацијама које долазе.

Проблеми везани за животну средину и одрживи развој су постали веома сложени и захтевају посебну пажњу, поготово када је реч о младима. Млади поседују таленат за развој нових форми деловања, усвајање знања, повећање свесности и промену става што им омогућава да успешно одговорају на изазове у животној средини и одрживом развоју. Основни резултат васпитања и образовања младих треба да буде усмерен ка остваривању виших стандарда живљења садашњих и будућих генерација кроз оспособљавање друштва у целини за прихватање нове философије живљења засноване на еколошкој етици и концепту одрживог развоја. При сагледавању улоге младих у овој области важно је имати у виду да је кључни проблем недовољно повезивање између сектора заштите животне средине, здравља и образовања, као и проблема сиромаштва и изостанак мултидисциплинарног приступа.¹¹²

Укупно стање животне средине у Републици Србији није на задовољавајућем нивоу. То се односи како на стање вода и водних ресурса, стање биодиверзитета, тако и на стање шума, земљишта и ваздуха, а неадекватан је и приступ управљању отпадом и хемикалијама. Стање животне средине у бројним привредним секторима додатно негативно утиче на чиниоце животне средине у Републици Србији.

У домену политике заштите животне средине уочава се, такође, слаба повезаност политике заштите животне средине са другим секторима: непостојање институционалних капацитета за одговор на постојеће проблеме, неефикасан систем праћења стања и извештавања о животној средини, недовољан број прописа, неадекватност постојећих прописа, као и недовољно ефикасно спровођење прописа. Уочава се и проблем ниског нивоа инвестиција у овој области, као и одсуство економских подстицаја, а нарочито је низак ниво свести (недовољно образовање и информисање) о проблемима у животној средини и одрживом развоју.

Стање образовања у области заштите животне средине и одрживог развоја

¹¹¹ Правилник о ближим условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама и другим облицима здравствене службе („Службени гласник РС”, број 43/06)

¹¹² *World Youth Report*, 2003, Chapter five: “Youth and the environment, Report of the Secretary-General/ Светски извештај о младима, 2003, пето поглавље, *Млади и животна средина*, Извештај генералног секретара

Национални програм за заштиту животне средине истиче два начела: начело подизања свести о значају заштите животне средине, где се промовише важност образовања а у циљу повећања јавног разумевања проблема и начело информисања и учешћа јавности, где су подаци о стању јавни.¹¹³ Један од националних приоритета је усвајање Стратегије одрживог развоја Републике Србије. У времену информатичког постиндустријског друштва знање је носилац развоја. Неопходно је допунити наставне планове и програме на свим нивоима образовања предметима који се односе на заштиту животне средине и одрживи развој и припремити наставни кадар за усвајање нових знања и вештина из ове области.

Приоритетни циљеви и непосредне мере које треба да допринесу развоју система образовања за одрживи развој и заштиту животне средине подразумевају обезбеђивање повољнијих општих услова економско-финансијске, институционалне и техничке подршке процесу реформе. Више од 20 факултета је основало катедре или групе за изучавање тема о животној средини на редовним и последипломским студијама. Постоји 21 акредитовани програм за обуку о екологији и 19 о биологији, где наставници могу да унапреде своје знање. Ипак, општа је процена да у Републици Србији формални видови образовања из области заштите животне средине и одрживог развоја нису довољно развијени.

Осим тога, неформално образовање и други видови подизања свести су недовољно координирани и нису доступни свим категоријама становништва. Национални програм заштите животне средине предвиђа обезбеђивање подршке активностима младих и удружењима грађана у вези са развојем неформалних видова образовања и подизања свести о заштити животне средине и одрживом развоју.

Образовање о одрживом развоју је императив времена и предуслов је за остваривање одрживог развоја. Резултат напора у образовању о одрживом развоју треба да буде јачање свести, стицање знања и изградња ставова који су неопходни за прихватање одрживих стилова живота, одрживе производње и потрошње и одрживог управљања животном средином. Република Србија, као чланица Економске комисије УН за Европу (UNECE), ради на спровођењу стратегије образовања за одрживи развој током трајања УН декаде образовања за одрживи развој.¹¹⁴ Формирана је радна група за спровођење Регионалне стратегије образовања за одрживи развој UNECE, односно, припрему Акционог плана кроз учеснички процес представника државног, привредног и цивилног сектора. Спровођење тог акционог плана допринеће испуњењу обавеза које су преузете усвајањем Заједничке изјаве министара животне средине и просвете о образовању за одрживи развој у оквиру Шесте министарске конференције „Животна средина за Европу”.¹¹⁵

Информисање младих о стању у животној средини

У домену информисања издвајају се два основна аспекта: питање информисаности о стању у животној средини, како на локалном, тако и на глобалном нивоу и доступност информација о ризицима по здравље младих, а који се тичу њихове животне средине. Промовисање здравих стилова живота је приоритетан задатак информисања. Да би се ови задаци успешно остварили, потребно је решити проблеме

¹¹³ Национални програм заштите животне средине, (Предлог), 2007

¹¹⁴ *United Nations Decade of education for Sustainable Development, proclaimed in General Assembly resolution A/RES/57/254, 2002/* Декада образовања за одрживи развој УН-а, проглашена резолуцијом A/RES/57/254, 2002 Генералне Скупштине УН-а

¹¹⁵ *Economic and Social Council, Implementation of the UNECE Strategy for education for sustainable development: First phase (2007), Sixth Ministerial Conference Environment for Europe, Belgrade, 10-12 October 2007/* Економски и социјални савет, Имплементација УНЕЦЕ Стратегије образовања о одрживом развоју Прва фаза (2007) Шеста конференција министара *Животна средина за Европу*, Београд, 2007

мерења и праћења стања у животној средини и омогућити бољи проток и сакупљање информација.¹¹⁶

Приступ информацијама, као и учешће јавности у доношењу одлука је знатно побољшано у последњем периоду. Уставом Републике Србије, као и бројним законима који су ступили на снагу у периоду од 2004. до 2005. године, предвиђена је обавеза надлежних органа у погледу објављивања информација и право грађанина на информисаност о стању животне средине, као и учешће у процесу доношења одлука.

Оснивањем Агенције за заштиту животне средине побољшан је проток информација о стању у животној средини на свим нивоима (локалном и националном, између различитих сектора). Међутим, подаци о стању у области заштите животне средине још увек нису обједињени те није могуће створити целокупну слику о стању у животној средини. У овом процесу значајне су улога медија и информационалних комуникационих технологија.

Утицај животне средине на стање здравља младих.

Животна средина представља једну од важних детерминанти које одређују здравље младих¹¹⁷. Процеси испитивања и праћења утицаја животне средине на здравље становништва, а посебно деце и младих, у Европи су отпочели крајем осамдесетих година. Пред нашом земљом, која није пратила ове активности, јесте дуг пут у развијању веза и стварању капацитета за један савремен, мултисекторски приступ овој области. ENHIS база података о животној средини и здрављу, која се примењује у земљама ЕУ, прати 29 показатеља животне средине и здравља, од којих се неки односе посебно на децу и младе, као најосетљивији део популације. У Републици Србији прати се око 70% ових показатеља, мада је нередовно извештавање наше земље Светској здравственој организацији проузроковало да се у међународној презентацији и размени података нађе само пет показатеља животне средине и здравља. Четири основна препозната ризика из животне средине по здравље младих су: недостатак приступа здравој води за пиће и добрим санитарним условима, повреде везане за кретање и саобраћај, загађење ваздуха (животна средина и амбијентални ваздух) и опасне хемикалије и професионални ризици.

Међу наведеним ризицима, један од највећих проблема у Републици Србији је загађење ваздуха проузроковано индустријским емисијама или саобраћајем. Од посебног значаја је изложеност повишеним вредностима тропосферског озона, ПМ₁₀ и ПМ_{2,5}, сумпордиоксиду, азотним оксидима, тешким металима, као и канцерогеним материјама у ваздуху. Млади изложени повишеним концентрацијама олова у животној средини показују промене у понашању, успорен интелектуални развој, као и низ психичких и неуролошких симптома као што је отежано учење и смањена концентрација.¹¹⁸ Квалитет ваздуха у затвореним просторијама умногоме утиче на здравље младих. Према Стратегији развоја здравља младих у Републици Србији, усвојеној од стране Владе 2006. године, велики број младих је изложен дуванском диму, било као активни пушачи (24% студентске популације пуши), или кроз изложеност секундарном дуванском диму у амбијенталном ваздуху (97.4%). Опште познати ризици по здравље проузроковани деловањем дуванског дима су проблем који

¹¹⁶ Посебно је важно ратификовати Архуску Конвенцију о приступу информацијама, учешћу јавности у одлучивању и приступу правосуђу (1998) Влада је утврдила Предлог закона о ратификацији, 28. децембра 2007.

¹¹⁷ *Fourth Ministerial Conference on Environment and Health, Youth Declaration, Budapest, Hungary, 23-25 June 2004/ Четврта министарска конференција о животној средини и здрављу, Декларација младих, Будимпешта, Мађарска, 23-25 Јун 2004*

¹¹⁸ У Београду је на свих десет мерних места која прате аерозагађење пореклом из саобраћаја повишена средња годишња концентрација олова у периоду 1995-2005 (Животна средина у Србији, Извештај базиран на индикаторима, Агенција за заштиту животне средине Републике Србије, 2007).

се може смањити доследном применом прописа који уређују област здравља и заштите животне средине.

Млади су у животној средини (вода, ваздух и храна) посебно изложени опасним хемикалијама, али не треба занемарити ни изложеност младих у радној средини. Како се већ са 15 година, док развој младог организма увелико траје, може засновати радни однос, веома је важно строго поштовање законске регулативе којом се забрањује рад малолетника на радним местима са посебним ризиком. Не треба занемарити и рад деце и младих у сеоским домаћинствима, који такође може носити ризик по њихово здравље.

Млади и изненадне претње по здравље у животној средини

Бројне природне непогоде (земљотреси, поплаве, ветрови, снежни наноси, клизање тла, пожари и др.), саобраћајне несреће, производња и коришћење опасних материја, акцидентална загађивања ваздуха, воде и земљишта, заразне болести, и друго, указују на потребу оспособљавања младих да препознају ризике по здравље у животној средини и да предузму мере и активности за њихово отклањање или превазилажење.

4. СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ

Стратегија је поставила једанаест општих циљева, који се у овом поглављу разрађују кроз специфичне циљеве и мере које воде њиховом остваривању. На крају сваког дела који се односи на општи циљ наведене су и надлежне институције за реализацију тих циљева.

У Акционом плану за спровођење Стратегије биће одређене активности, очекивани резултати, показатељи остварености резултата, надлежности, рокови, финансијска средства, начин праћења и вредновања примене Стратегије као и могућности њеног даљег усавршавања.

4.1. Подстицати младе да активно учествују у друштву

Специфичан циљ

4.1.1. Мотивисати, образовати и подржавати младе да активно учествују у друштву

Мере

4.1.1.1. Подржавати иницијативе које имају за циљ систематско и организовано образовање младих и опште популације о правима детета, људским правима и обавезама и грађанским правима и слободама и важности активног учешћа у друштву;

4.1.1.2. Успоставити механизме који обезбеђују подршку програмима, институцијама и организацијама које имају за циљ промовисање активног грађанства и образовање младих за активно учешће;

4.1.1.3. Успоставити и оснажити постојеће мреже младих који обучавају вршњаке;

4.1.1.4. Обезбедити могућности за отварање омладинских центара (и подржавати њихов рад) чија би улога била окупљање, дружење, креативно деловање и

реализација неформалног образовања младих. Омладински центри ће бити и информативни центри који пружају подршку младима у креирању и реализацији сопствених активности и организација;

4.1.1.5. Подржати иницијативе које омогућавају учешће младих у политичком животу.

Специфичан циљ

4.1.2. Унапређивати квалитет и равномерну распрострањеност програма који доприносе активнијем учешћу младих у друштву

Мере

4.1.2.1. Дефинисати мере којима се подржава развој институција на локалном нивоу, које ће бити одговорне за развијање и вредновање омладинске политике и локалних акционих планова за младе у сарадњи са омладинским организацијама и представницима младих (оснивање канцеларија за младе);

4.1.2.2. Дефинисати активне мере сарадње са органима јединица локалне самоуправе у циљу стварања квалитетних понуда за младе (нарочито у мањим срединама) како би младима било омогућено да развију и испоље своје потенцијале, да се запосле и обезбеде сигурну будућност;

4.1.2.3. Подржавати иницијативе које имају за циљ јачање сарадње и разумевања између ученика, студената, професора, родитеља и представника јединица локалне самоуправе и стварање простора за демократски разговор у образовним институцијама.

Специфичан циљ

4.1.3. Развијати и унапређивати стандарде квалитета омладинског рада и механизме за његово праћење и унапређивање

Мере

4.1.3.1. Успоставити стални консултативни процес са омладинским организацијама ради идентификовања примера добре праксе и најбољих метода промоције омладинског активизма и успостављање механизма за ефикасно преношење научених лекција;

4.1.3.2. Развити и применити стандарде квалитета омладинског рада, механизме за његово независно праћење, начине за континуирано унапређивање квалитета омладинског рада;

4.1.3.3. Развити и применити стандарде образовања, усавршавања и обучавања професионалаца и волонтера који раде са младима;

4.1.3.4. Развити и применити стандард занимања „омладински радник”.

Специфичан циљ

4.1.4 Успоставити механизме за подстицање, организовање и вредновање волонтерског рада младих

4.1.4.1. Подржати процесе израде прописа којима се уређују питања везана за волонтеризам и волонтерски рад, са циљем обезбеђивања минимума права које гарантује држава, за волонтере и организаторе волонтирања;

4.1.4.2. Поддржати успостављање механизма за вредновање волонтерског рада младих кроз признање знања, вештина и радног искуства стечених волонтерским радом, с циљем обезбеђивања бенефиција за волонтере;

4.1.4.3. Створити механизме и дефинисати стандарде по којима ће се подржавати волонтерски рад, а с циљем обезбеђивања квалитета и одрживости овог облика друштвеног ангажовања;

4.1.4.4. Подстицати промовисање система вредности волонтеризма, с циљем указивања на друштвене потребе за волонтерским програмима и добитима од волонтерског рада;

4.1.4.5. Обезбеђивати услове за волонтирање у свим областима друштвеног живота;

4.1.4.6. Подстицати и подржавати све видове волонтирања ученика и студената, с циљем обезбеђивања услова за волонтирање у школама и на факултетима.

Специфичан циљ

4.1.5. Формирати програме подршке за остваривање мобилности младих

Мере

4.1.5.1. Формирати националну агенцију за младе као самостални орган који би успоставио партнерство са Омладинским програмом Европске Уније (Youth in action) и друга партнерства са релевантним међународним програмима сарадње младих;

4.1.5.2. Обезбедити учешће омладинских организација и надлежних државних органа у структурама и програмима за младе европских и светских институција као и чланство младих и организација младих у међународним организацијама;

4.1.5.3. Успоставити редовну сарадњу са државним органима који се баве младима у земљама Југоисточне Европе како би се пружио активна подршка и подстакли млади за учешће у активностима у региону и прекограничној сарадњи;

4.1.5.4. Успоставити сарадњу са саобраћајним предузећима како би се на нивоу државе склопили нови споразуми и договори о попустима и повластицама у путничком саобраћају за све облике јавног транспорта за младе;

4.1.5.5. Обезбедити финансијске олакшице за путовања у иностранство за све младе (нпр. олакшавање и укидање визног режима)

4.1.5.6. Поддржати организовање регионалних, националних и међународних конференција, семинара, тренинга и других скупова који промовишу интеркултуралност, разумевање различитости и пружати активну подршку младима (посебно младима из осетљивих група) да у томе учествују.

Специфичан циљ

4.1.6. Развијати грађанско друштво пружањем подршке волонтеризму и активизму младих

Мере

4.1.6.1. Организовати образовне активности за побољшање сарадње, размене добре праксе и комуникације између три сектора (цивилни, државни и приватни);

4.1.6.2. Подржавати акције, програме и иницијативе за подстицање и реализовање креативности, рада и одговорности младих;

4.1.6.3. Оснаживати младе из осетљивих група за активно учешће у друштву кроз програме подршке и активно остваривање људских права;

4.1.6.4. Стимулисати образовне програме намењене младима а који би били усмерени на подстицање иницијативе и лидерства младих;

4.1.6.5. Покренути иницијативе за увођење пореских олакшица за донаторе који улажу у развој активизма и волонтеризма и друштвено одговорног пословања усмереног ка младима;

4.1.6.6. Подржати акције, програме и иницијативе које промовишу толеранцију, културу ненасиља и родну равноправност међу младима.

Специфичан циљ

4.1.7. Повећати учешће младих жена на највишим местима одлучивања

Мере:

4.1.7.1. Смањивати родне стереотипе у образовном систему;

4.1.7.2. Отклањати родне стереотипе у медијима и промовисати равноправност полова;

4.1.7.3. Подржавати афирмативне мере и стварати друштвене услове за равноправно напредовање жена до највиших места одлучивања .

Надлежни органи

МОС, ЛС, МП, ПССО, МЗ, МРСП, МСПП, УГ, омладинске организације, привредна друштва у јединицама локалне самоуправе.

4. 2. Развијати сарадњу младих и обезбеђивати услове за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир, а на основу потреба младих и у партнерству са младима

Специфичан циљ

4.2.1. Дефинисати појам омладинске организације и стандарда деловања

Мере

4.2.1.1. Покренути консултативни процес за дефинисање појма омладинске организације и критеријума по којима се формирају и разликују омладинске организације (за разликовање организације коју чине млади и организације која ради за младе и са младима, и појма локалне, националне, регионалне и међународне омладинске организације);

4.2.1.2. Подржати процес доношења новог закона о удружењима грађана и обезбеђивање материјалних средстава за његово спровођење, као основе за дефинисање и квалитетнији рад омладинских организација према утврђеним критеријумима ;

4.2.1.3. Развијати стандарде квалитета деловања и принципе омладинског организовања кроз консултативни процес и подршку њиховом спровођењу;

4.2.1.4. Донети закон који уређује питања младих.

Специфичан циљ

4.2.2. Успоставити институционалну подршку за формирање, финансирање и активно деловање организација младих и програмских активности организација које раде за младе

Мере

4.2.2.1. Створити механизме континуираног подстицања и финансијске подршке младима у јединицама локалне самоуправе за организовање и реализацију њихових активности;

4.2.2.2. Основати канцеларије за младе на републичком и локалном нивоу и дефинисати њихову област рада;

4.2.2.3. Пружити институционалну подршку организацијама младих финансирањем изградње капацитета и активности намењених младима;

4.2.2.4. Омогућити коришћење непокретности у државној својини за потребе омладинског деловања и за потребе младих, кроз активну интерсекторску сарадњу;

4.2.2.5. Промовисати отварање образовних и других институција за потребе омладинских организација и стварање критеријума и могућности за бесплатно уступање школских простора омладинским организацијама, у периоду када се простор не користи;

4.2.2.6. Подржати иницијативе омладинских организација за међународну сарадњу и приступање међународним фондовима и институцијама као важан аспект интеграције и размене знања и искустава;

4.2.2.7. Стандардизовати и унапређивати рад ученичких парламената и других форми ученичког, студентског и омладинског организовања.

Специфичан циљ

4.2.3. Усвојити концепт заједничког управљања процесима и одлукама као основе за сарадњу локалних и републичких органа са младима

Мере

4.2.3.1. Донети и спровести програме образовања на свим нивоима, од локалних до републичких органа, и младих о важности, предностима, могућностима и облицима активног учешћа младих у заједничким телима и органима ;

4.2.3.2. Подржати конкретним мерама активно укључивање представника младих у органе и тела која одлучују о омладинским темама на свим нивоима и институцијама на принципима заједничког управљања процесима и одлукама (ко-менаџмент);

4.2.3.3. Покренути иницијативе за законско регулисање концепта заједничког управљања процесима и одлукама (ко-менаџмент);

4.2.3.4. Применити концепт заједничког управљања процесима и одлукама у оквиру деловања државних органа, посебно у комисијама које се баве одлукама о финансирању омладинских организација и њихових програма;

4.2.3.5. Подржати иницијативе које имају за циљ промену става и приступа према активном учешћу младих, пре свега у одлучивању, и промени тежишта од „слушања младих” до „пуног активног учешћа”.

Специфичан циљ

4.2.4. Промовисати важност сарадње омладинских организација, умрежавање и успостављање поверења

Мере

4.2.4.1. Дефинисати облике, моделе и начине сарадње између организација младих на свим нивоима, од локалних до републичког;

4.2.4.2. Финансијски подржати иницијативе младих и организације младих како би се успоставила репрезентативност младих на свим нивоима за заједничко управљање процесима и одлукама (ко-менаџмент);

4.2.4.3. Успоставити стални дијалог са свим институцијама и организацијама дефинисањем ефикасних механизма за комуникацију и сарадњу између министарстава, привредних друштава, медија и удружења грађана;

4.2.4.4. Покренути иницијативу за унапређење постојећих законских оквира рада ученичких и студентских парламената како би се прецизније дефинисала улога парламената, обавезе и обезбедило право гласа при одлучивању представницима парламената.

Надлежни органи

МОС, УГ, ЛС, МП, МН, ПССО.

4.3. Изграђивати систем информисања младих на свим нивоима и у свим областима

Специфичан циљ

4.3.1. Обезбедити правовремено и утемељено информисање младих о могућностима и перспективама у локалној средини и на републичком нивоу

Мере

4.3.1.1. Израдити портал за младе који би био централно место за информисање младих из свих области обухваћених Стратегијом;

4.3.1.2. Основати канцеларије за младе на републичком нивоу;

4.3.1.3. Основати канцеларије за младе на локалном нивоу.

Специфичан циљ

4.3.2. Учинити доступним релевантне информације о правима младих и могућностима и приликама за младе

Мере

4.3.2.1. Подржати иницијативе које имају за циљ образовање и информисање младих о њиховим грађанским правима и обавезама;

4.3.2.2. Успоставити сарадњу са образовним установама и организацијама ученика и студената како би се повећао степен информисаности о волонтеризму;

4.3.2.3. Успоставити систем информисања младих о могућностима путовања, студирања, разменама, смотрама, такмичењима, учешћу на скуповима;

4.3.2.4. Обезбеђивати приступ информацијама о стварима које их се непосредно тичу и омогућавање добијања повратне информације у ситуацијама заједничког одлучивања или учествовања младих у консултативном процесу.

Специфичан циљ

4.3.3. Обогатити програме медијских кућа садржајима који имају образовни карактер, а примерени су младима

Мере

4.3.3.1. Стимулисати продукције и увоз висококвалитетних програма за младе, спроводити и унапређивати мере заштите од непримерених програма;

4.3.3.2. Развијати информативне програме или уводити блокове у постојеће информативне програме који би емитовали информације од интереса за младе;

4.3.3.3. Подстицати волонтирање младих у медијским кућама, посебно оним које користе националне фреквенције;

4.3.3.4. Побољшати проток информација о активностима које спроводе различите институције и интересне групе на плану формалног и неформалног образовања младих;

4.3.3.5. Умрежавати податке из информационих система различитих сектора који се баве формалним и неформалним образовањем младих;

4.3.3.6. Учинити доступним информације о квалитету рада образовних установа широј јавности;

4.3.3.7. Донети и примењивати кодекс о приказивању програмских садржаја са елементима насиља, порнографије и других друштвено неприхватљивих понашања.

Специфичан циљ

4.3.4. Повећати ниво информатичке писмености младих

Мере

4.3.4.1. Повећати доступност обука свим категоријама младих, посебно из осетљивих група, ваучерским финансирањем образовања за информационе технологије;

4.3.4.2. Повећати доступност Интернета и кабловске телевизије свим младима;

4.3.4.3. Омогућавати приступ Интернету у свим школама и осталим установама образовања и културе.

Специфичан циљ

4.3.5. Повећати ниво информисаности младих о избору занимања, могућностима запошљавања и перспективама на тржишту рада

Мере

4.3.5.1. Развијати праксу каријерног вођења и саветовања на свим нивоима образовања уз подршку стручних тимова;

4.3.5.2. Развијати и афирмисати систем каријерног вођења и саветовања младих на свим нивоима образовања уз подршку стручних тимова, а посебно кроз рад канцеларија за младе;

4.3.5.3. Приближити услуге Центра за информисање и професионално саветовање у оквиру Националне службе за запошљавање младих у свим срединама;

4.3.5.4. Обезбедити информисање младих о стању и перспективама на националном и локалним тржиштима рада;

4.3.5.5. Обезбедити већу ефикасност саветодавних служби у раду са младима.

Специфичан циљ

4.3.6. Градити глобалне електронске мреже међу омладинским организацијама које промовишу одрживи развој

Мере

4.3.6.1. Подржати и подстицати омладинска удружења грађана, пружити финансијску и логистичку помоћ.

Специфичан циљ

4.3.7. Развијати информативне програме који су намењени младима

Мере

4.3.7.1. Успоставити конкретне облике сарадње са медијима и обезбеђивати места младима у одлучивању о програмским садржајима.

Надлежни органи

МОС, МП, МН, МК, МПР, МФ, НСЗ, МРСП, МЕРР, МЗЖС, ПССО, ЛС, УГ, медији.

4.4. Обезбеђивати остваривање права на једнаке шансе свих младих у друштву, а посебно младих који живе у тешким условима

Специфичан циљ

4.4.1. Успоставити функционалну међусистемску сарадњу, како би се обезбедио целовит приступ у процени и задовољавању потреба младих из осетљивих група

Мере

4.4.1.1. Усагласити законе, усвајање протокола о сарадњи;

4.4.1.2. Уводити стандарде за пружање услуга у установама и службама социјалне заштите који се односе на процену, планирање, праћење и вредновање потреба осетљивих група младих.

Специфичан циљ

4.4.2. Смањити број младих корисника институционалног смештаја и побољшати понуду и квалитет услуга за оне младе који остају у институцијама

Мере

4.4.2.1. Развијати услуге социјалне заштите за младе који излазе из система институционалне заштите („Куће на пола пута”, „Становање уз подршку”);

4.4.2.2. Донети средњорочне планове трансформације установа за резиденцијални смештај младих у правцу развоја услуга у заједници;

4.4.2.3. Подржати процес смањивања смештајних капацитета у установама;

4.4.2.4. Применити основне структуралне и функционалне стандарде за резиденцијални смештај;

4.4.2.5. Обезбедити стално усавршавање запослених у установама за резиденцијални смештај.

Специфичан циљ

4.4.3. Развијати услуге у локалној заједници као подршку за живот младих у породици и природном окружењу

Мере

4.4.3.1. Развијати облике хранитељског смештаја намењеног различитим групама младих (млади без родитељског старања, млади ометени у развоју и млади у сукобу са законом);

4.4.3.2. Развијати разноврсне облике услуга социјалне заштите у локалној заједници које подржавају останак младих у породичном окружењу („помоћ у кући”, „дневни центри”, „одморишта” и др);

4.4.3.3. Дефинисати основне стандарде за услуге социјалне заштите у локалној заједници;

4.4.3.4. Развијати програме директне помоћи младима на терену и свратишта за младе на улици.

Специфичан циљ

4.4.4. Смањити предрасуде према младима из осетљивих друштвених група

Мере

4.4.4.1. Организовати кампање усмерене на смањење предрасуда према младима из осетљивих група;

4.4.4.2. Организовати различите облике образовања и усавршавања из области мултикултуралности и социјалне правде за представнике свих установа и институција које долазе у контакт са младима из осетљивих група;

4.4.4.3. Укључивати младе, а посебно оне из осетљивих група, у креирање и реализацију медијских кампања и образовних програма.

Специфичан циљ

4.4.5. Укључити младе из осетљивих група у активан и продуктиван живот у заједници

Мере

4.4.5.1. Обезбеђивати приступачност социјалним, образовним, здравственим и другим услугама, у архитектонском, организационом и програмском смислу, младима из осетљивих група;

4.4.5.2. Обезбеђивати развој и примењивање свих техничких и технолошких формата у телевизијским програмима, филмовима, позоришним, спортским, туристичким и другим садржајима за несметано праћење од стране осетљивих група младих;

4.4.5.3. Подстицати и промовисати учешће младих из осетљивих група у спортским, параспортским и заједничким активностима;

4.4.5.4. Обезбеђивати подршку младима из осетљивих група у прибављању основних личних докумената и остваривању права детета и људских права.

Специфичан циљ

4.4.6. Створити услове (простор, опрема и кадрови) за омасовљавање и доступност спортова осетљивим групама младих

Мере

4.4.6.1. Формирати посебне фондове за подршку рекреативном спорту: наменска изградња простора и опремање постојећих простора, омасовљавање;

4.4.6.2. Развијати промотивне и бесплатне активности спортских клубова и центара;

4.4.6.3. Организовати јавне промоције, доделе грантова и специфичних награда појединцима и програмима који раде са осетљивим групама.

Специфичан циљ

4.4.7. Осигурати остваривање права свих младих на адекватно образовање уз обезбеђивање једнаких могућности за учење и развој

Мере

4.4.7.1. Обезбеђивати реализацију индивидуализованих мера подршке младима из осетљивих група у формалном и неформалном образовању, ради постизања максималног академског и социјалног развоја у складу са концептом инклузивног друштва;

4.4.7.2. Утврдити одговарајући правни оквир за системска решења која подржавају инклузивно образовање;

4.4.7.3. Дефинисати додатне мере за укључивање у систем образовања младих из осетљивих група;

4.4.7.4. Подржавати програме неформалног образовања намењених младима из осетљивих група;

4.4.7.5. Изградити правни оквир за усмеравање одговарајућег дела буџетских и донаторских средстава за повећање капацитета за пружање образовних услуга у неразвијеним подручјима.

Специфичан циљ

4.4.8. Повећати доступност културних садржаја за осетљиве групе младих

Мере

4.4.8.1. Одржавати постојеће и проширити државне субвенције за осетљиве групе младих (посебно мањинске етничке групе, млади из сиромашних породица, средњошколска омладина);

4.4.8.2. Планирати на локалном нивоу и доследно спроводити субвенционирање гостујуће културне понуде у унутрашњости;

4.4.8.3. Успоставити систем ваучеризације и волонтирања у установама које се баве културом;

4.4.8.4. Дефинисати и ускладити циљеве у области културе у стратешким документима (на различитим нивоима); дефинисати циљеве тако да се повећа доступност културних садржаја младима.

Специфичан циљ

4.4.9. Повећати запошљавање младих припадника осетљивих група

Мере

4.4.9.1. Развијати систем каријерног вођења и саветовања младих припадника осетљивих група у свим срединама;

4.4.9.2. Подстицати запошљавање младих припадника осетљивих група.

Специфичан циљ

4.4.10. Заштитити здравље младих из осетљивих група и развити механизме за њихово учествовање у програмима унапређења здравља

Мере

4.4.10.1. Израдити програме заштите здравља за младе из осетљивих група;

4.4.10.2. Афирмисати и применити програме на терену, посебно на местима где се угрожене групе младих најчешће налазе;

4.4.10.4. Успоставити механизме за континуирано праћење здравља младих из осетљивих група.

Специфичан циљ

4.4.11. Омогућити осамостаљивање младих и заснивање домаћинства кроз подршку у решавању стамбених потреба

Мере

4.4.11.1. Подржати доношење закона којим би се уредила област социјалног становања;

4.4.11.2. Подржати оснивање републичке агенције за становање;

4.4.11.3. Развијати и унапређивати мреже општинских агенција за становање;

4.4.11.4. Израдити Националну стратегију у области социјалног становања у којој ће се решавање стамбених потреба младих дефинисати као један од приоритета;

4.4.11.5. Формулисати државни програм изградње општинских станова за издавање;

4.4.11.6. Обезбеђивати финансирање изградње општинских станова за издавање, у складу са програмима, из републичког и локалних буџета и специјализованих међународних финансијских институција;

4.4.11.7. Донети стамбене стратегије јединица локалних самоуправа и акционе планове у којима се прецизно дефинишу реалне локалне стамбене потребе и начини њиховог решавања, а у складу са развојним политикама локалних самоуправа;

4.4.11.8. Подржати доношење прописа којима би се уредило питање заштите закупаца и посебно младих домаћинства;

4.4.11.9. Формулисати државни програм изградње станова за продају под непрофитним и нископрофитним условима;

4.4.11.10. Обезбедити финансирање изградње станова за продају под непрофитним и ниско-профитним условима, у складу са програмима, из републичког и локалних буџета и специјализованих међународних финансијских институција;

4.4.11.11. Све програме субвенционисане изградње и продаје употпунити постојећим системом осигурања хипотекарних кредита;

4.4.11.12. Обезбедити фискалне подстицајне инструменте за куповину првог стана, посебно за младе породице.

Специфичан циљ

4.4.12. Стварати атмосферу и окружење у којем сви млади, а посебно млади из осетљивих група имају осећај личне и колективне безбедности

Мере

4.4.12.1. Осуђивати и санкционисати говор мржње у јавности;

4.4.12.2. Промовисати културу комуникације у јавном говору која не подстиче атмосферу страха и нетолеранције;

4.4.12.3. Промовисати толеранцију међу младима и интеграцију осетљивих група младих у друштво;

4.4.12.4. Подстицати грађанску одговорност код младих кроз образовне и медијске активности.

Надлежни органи

МРСП, МУП, МЗ, МП, МПР, ЛС, МОС, МТИД, МК, ЛС, МИ, МФ, НИП, МДУЛС, МЕРР, НСЗ, Национална корпорација за осигурање стамбених кредита, све образовне установе и институције, удружења грађана која се баве образовањем.

4.5. Подстицати и вредновати изузетна испољавања и постигнућа младих у различитим областима

Специфичан циљ

4.5.1. Подстицати развој младих истраживача, научника, спортиста, уметника и иноватора у циљу бржег економског раста и просперитета

Мере

4.5.1.1. Стварати подстицајне образовне средине за даровите ученике и студенте;

4.5.1.2. Обезбедити већа улагања у истраживање и развој и подстицати иновативност код младих;

4.5.1.3. Реорганизовати постојећи Центар за таленте или основати нови и пружати подршку најталентованијим младим људима у земљи;

4.5.1.4. Развијати нове и пружати подршку постојећим фондовима за стипендирање младих научника, уметника и талената.

Специфичан циљ

4.5.2. Промовисати научноистраживачки рад младих

Мере

4.5.2.1. Успоставити систем сталне промоције истраживачког рада младих;

4.5.2.2. Успоставити систем сталног награђивања радова и резултата младих истраживача на такмичењима заснованим на јавним критеријумима;

4.5.2.3. Подстицати тематско опредељивање специјалистичких и научних пројеката.

Специфичан циљ

4.5.3. Подржавати и мотивисати стваралаштво младих у области културе и уметности

Мере

4.5.3.1. Обезбеђивати услове за културну и уметничку размену на свим нивоима (локални, републички, а посебно међународни);

4.5.3.2. Промовисати културну и уметничку продукцију младих, посебно субкултурних и алтернативних група и покрета;

4.5.3.3. Организовати конкурсе за стваралаштво младих на свим нивоима и у свим областима;

4.5.3.4. Доношење прописа којима би се уредило питање остваривања права из области пензијског, социјалног и здравственог осигурања за младе који постижу изузетне резултате.

Специфичан циљ

4.5.4. Стварати услове за врхунска спортска постигнућа

Мере

4.5.4.1. Формирати радне групе при Савету за спорт;

4.5.4.2. Стручно оспособљавати и усавршавати руководиоце националних спортских савеза (програмског и пословног особља);

4.5.4.3. Хоризонтално и вертикално повезивати националне спортске савезе са визијом спорта Републике Србије.

Специфичан циљ

4.5.5. Систематски пратити стање, проблеме, потребе и ставове младих

Мере

4.5.5.1. Стимулисати истраживања проблема, потреба и ставова младих на нивоу државе;

4.5.5.2. Подстицати органе јединица локалне самоуправе да покрену истраживања проблема, потреба и ставова младих у локалној заједници, која би служила као основа за будући рад са младима и за младе и развој локалних планова акције за младе;

4.5.5.3. Подстицати истраживање живота младих, посебно у периодима образовних транзиција (упис у средњу школу и факултете и прелазак у сферу рада);

4.5.5.4. Стимулисати истраживање животних стилова младих који чекају посао;

4.5.5.5. Стимулисати истраживања и анализе доступности и обухвата младих средњим образовањем;

4.5.5.6. Испитивати образовне потребе младих у формалном и неформалном образовању;

4.5.5.7. Подстицати континуирано испитивање постигнућа ученика.

Надлежни органи

МП, МН, МК, МФ, МЕРР, МОС, ПССО, ЈС, научно истраживачке институције, омладинске организације.

4.6. Унапређивати могућности за квалитетно провођење слободног времена младих

Специфичан циљ

4.6.1. Успоставити систем анализе и праћења кључних потреба младих и пружање подршке интервентним програмима и координисање кључних актера у области слободног времена на националном, регионалном и локалном нивоу

Мере

4.6.1.1. Дефинисати надлежности канцеларије за младе у области слободног времена: истраживања потреба и потражње, планирање програма намењених младима на основу систематизованих података о постојећој понуди, идентификовање улоге различитих актера и њихово координирање у реализацији и финансирању активности; селекција и промоција специфичних активности;

4.6.1.2. Повећати број и разноврсност програма који се на нивоу локалне заједнице нуде младима у слободно време (образовни, спортски, медијска писменост, култура, еколошке и хуманитарне активности, радионице за креативно изражавање, разонода, итд.);

4.6.1.3. Подстицати и развијати програме размене, сарадње и такмичења који подразумевају заједничке активности и путовања младих на локалном, републичком и међународном нивоу, укључујујући организовање и финансирање путовања;

4.6.1.4. Обезбеђивати просторне услове на локалном нивоу за рад омладинских клубова и реализацију различитих иницијатива и активности оријентисаних ка младима;

4.6.1.5. Информисати младе о расположивим могућностима у погледу слободног времена преко канцеларија за младе, медија, портала, каталога;

4.6.1.6. Побољшати саобраћајне везе и организовање превоза за младе у време великих уметничких, културних, спортских или других збивања од интереса за младе;

4.6.1.7. Доводити афирмисане уметнике, ствараоце у области културе и спортисте међу младе у различитим срединама;

4.6.1.8. Подстицати истраживања и праћење културних вредности и активности код младих.

Специфичан циљ

4.6.2. Обезбедити подршку и услове за самоорганизовање младих

Мере

4.6.2.1. Припремити институционални оквир за подршку иницијативама и промоцију неформалних и субкултурних група младих, а у складу са општим принципима дефинисаним у овој стратегији;

4.6.2.2. Подстицати волонтеризам младих на локалном нивоу;

4.6.2.3. Подстицати сарадњу младих у локалној заједници, унутар и изван земље.

Специфичан циљ

4.6.3. Промовисати активно учешће младих у креирању и спровођењу културних политика на свим нивоима

Мере

4.6.3.1. Стимулисати програме и пројекте који се баве политиком у области културе, а који би се реализовали посебно у мањим и сиромашнијим срединама;

4.6.3.2. Организовати волонтирања у установама културе у образовне сврхе.

Специфичан циљ

4.6.4. Повећати доступност културних садржаја, посебно младима у мањим и сиромашнијим срединама

Мере

4.6.4.1. Повећати обим и квалитет продукције за младе и о младима;

4.6.4.2. Обезбедити субвенције за гостујућу културну понуду у различитим срединама;

4.6.4.3. Обезбедити субвенције за културну понуду и продукцију на језицима мањина и за мањинске групе младих;

4.6.4.4. Стандардизовати бенефиције и субвенције младима за већу доступност културних садржаја;

4.6.4.5. Формирати фондове на локалном нивоу и обезбедити средства у републичком буџету за промоцију културних садржаја у мањим и сиромашнијим срединама.

Специфичан циљ

4.6.5. Обезбедити услове младима за бављење спортским активностима у локалној заједници

Мере

4.6.5.1. Обезбедити учешће јединица локалних самоуправа у развоју школског спорта и спорта за све;

4.6.5.2. Обезбедити доступност спортских сала и спортских објеката у државној својини чији је корисник јединица локалне самоуправе, кроз одобравање њиховог коришћења за рекреативне активности младих; омогућити субвенције за младе у погледу могућности коришћења ових објеката.

Специфичан циљ

4.6.6. Подржавати учешће младих у спортским и рекреативним активностима у свимзрастима и на свим нивоима

Мере

4.6.6.1. Стимулисати спровођење програма унапређења спорта за све, односно бављења омладине спортом;

4.6.6.2. Стимулисати рекреативни спорт и спортске активности и манифестације које имају хуманитарни карактер или промовишу рекреативно бављење спортом;

4.6.6.3. Стимулисати спортске организације да развију секције за рекреативно бављење спортом;

4.6.6.4. Промовисати и популаризовати нове спортове и спортове који код нас нису довољно развијени и афирмисани;

4.6.6.5. Дефинисати начине финансирања спортских друштава, како професионалних тако и аматерских;

4.6.6.6. Пружити подршку и пратити спровођење акција које служе активирању појединаца у рекреативном вежбању у оквиру радних средина и слободног времена.

Специфичан циљ

4.6.7. Институционализовати и развијати школски спорт

Мере

4.6.7.1. Подржати увођење програма редовног физичког вежбања студената;

4.6.7.2. Обезбедити лицензирање и спровођење обуке, као и успостављање критеријума за особе које реализују спортску обуку (наставници, професори, тренери), било да је реч о бављењу спортом у оквиру редовног школског програма или у оквиру клубског спорта.

Надлежни органи

МОС, МК, МП, ПССО, ЛС, УГ, научноистраживачке институције, радиодифузне установе Републике Србије, институције на локалном нивоу надлежне за културу, Савез за школски спорт и олимпијско васпитање.

4.7. Развијати отворени, делотворни, ефикасни и праведни систем формалног и неформалног образовања који је доступан свим младима и који је

ускладу са светским трендовима у образовању и контекстом образовања у Републици Србији

Специфичан циљ

4.7.1. Повећати учешће младих у различитим видовима формалног и неформалног образовања

Мере

4.7.1.1. Анализа стања у вези са учествовањем младих у средњем образовању у циљу дефинисања одговарајуће политике уписа;

4.7.1.2. Анализа учествовања младих у различитим облицима неформалног образовања;

4.7.1.3. Испитивање образовних потреба младих;

4.7.1.4. Обезбедити бољу вертикалну и хоризонталну покретљивости младих унутар система средњег и високошколског образовања;

4.7.1.5. Повећати капацитете и квалитет ученичког и студентског смештаја и услуга;

4.7.1.6. Обезбедити стипендије за младе из сиромашних породица на нивоу средњег и високог образовања, а који су били успешни у току претходног школовања;

4.7.1.8. Унапређивати приступачност образовних установа и домова ученика потребама младих са инвалидитетом (физички приступ и приступачност услуга).

Специфичан циљ

4.7.2. Повећати степен учешћа младих у процесима одлучивања у образовању

Мере

4.7.2.1. Стварати правне регулативе који омогућавају укључивање младих у доношење битних одлука у образовању;

4.7.2.2. Успоставити одрживе механизме међусекторске сарадње у области формалног и неформалног образовања;

4.7.2.3. Успоставити механизме за учешће младих у процесима одлучивања о образовању на локалном нивоу;

4.7.2.4. Афирмисати пројекте усмерене на оспособљавање младих за активно учешће у доношењу одлука у образовању;

4.7.2.5. Укључивати родитеље, ученике, студенте и надлежне органе јединица локалне самоуправе у праћење и вредновање постигнућа образовних установа;

4.7.2.6. Промовисати и осигуравати учешће младих у процесима одлучивања у образовним установама (ђачки и студентски парламент);

4.7.2.7. Успоставити механизме за мерење степена задовољства младих образовним услугама;

4.7.2.8. Омогућавати младима активно учешће у креирању и реализацији ваннаставних активности.

Специфичан циљ

4.7.3. Осигурање квалитета у формалном и неформалном образовању младих кроз успостављање стандарда

Мере

4.7.3.1. Дефинисати и развијати стандарде система формалног образовања (квалитет образовних установа, наставничког кадра, начина управљања и финансирања), наставног процеса, циљева, односно исхода образовања, општих и стручних компетенција;

4.7.3.2. Дефинисати и развијати стандарде квалитета у неформалном образовању (програма, услова рада, процеса наставе и учења, кључних компетенција, кадра);

4.7.3.3. Израдити националне смернице које се односе на показатеље квалитета образовања, процедура и инструмената;

4.7.3.4. Успоставити систем акредитације организација за обуку и програме неформалног образовања;

4.7.3.5. Развијати систем вредновања и самовредновања у формалном и неформалном образовању;

4.7.3.6. Обезбеђивати могућност процене постигнућа ученика из осетљивих група која је у складу са њиховим очуваним способностима;

4.7.3.7. Модернизовати наставне планове и програме у циљу обезбеђивања функционалне, компјутерске и технолошке писмености;

4.7.3.8. Примењивати методе и облике образовно-васпитног рада који подстичу активно учешће младих у наставном процесу и развој учења са разумевањем;

4.7.3.9. Унапређивати систем професионалног развоја свих категорија наставника;

4.7.3.10. Повећати укупну материјалну опремљеност школа и високошколских установа наставним средствима и посебно наставним средствима неопходним за примену инклузивног приступа у образовању;

4.7.3.11. Побољшати ученички и студентски стандард (приступи савременим технологијама, студентски кредити, услови живота у домовима ученика и студената);

4.7.3.12. Континуирано испитивати постигнућа ученика.

Специфичан циљ

4.7.4. Обезбедити механизме и подстицаје за повећање ефикасности у формалном и неформалном образовању младих

Мере

4.7.4.1. Повећати проценат издвајања за образовање у укупним јавним расходима на свим нивоима;

4.7.4.2. Унапређивати систем финансијског планирања и управљања на свим нивоима образовања;

4.7.4.3. Обезбедити рационализацију мреже установа у средњем образовању у складу са потребама привреде, тржишта рада и локалних заједница, као и у складу са жељама и могућностима младих;

4.7.4.4. Подстицати и подржати развој система сертификације, посебно неформалног образовања;

4.7.4.5. Стимулисати даљи развој механизма усмерених ка подстицању завршавања студија у одговарајућем року;

4.7.4.6. Подстицати примену различитих облика хоризонталног учења;

4.7.4.7. Обогатити јединствен информациони систем у образовању подацима који омогућавају мерење напретка ка остварењу циљева утврђених у Миленијумским циљевима развоја у Србији.

Специфичан циљ

4.7.5. Стално усклађивати развој система образовања и обуке са садашњим и пројектованим захтевима тржишта рада

Мере

4.7.5.1. Подржати израду националног оквира квалификација и његово стално унапређивање;

4.7.5.2. Усклађивати понуде формалних и неформалних облика образовања са потребама тржишта рада, локалне средине и жељама младих;

4.7.5.3. Стално усклађивати понуду образовних профила у средњим стручним школама са потребама тржишта рада уз уважавање специфичности локалних средина и принципа одрживог развоја;

4.7.5.4. Модернизовати и развијати професионалну праксу и практичну наставу, како у средњим школама и образовним установама и институцијама, тако и у предузећима и привредним друштвима;

4.7.5.5. Обезбеђивати задовољавајућу равнотежу између општег и стручног образовања, теоријског и практичног образовања, чиме ће се омогућити младима да стичу потребно знање, вештине и компетенције;

4.7.5.6. Подржати и подстицати увођење модларне наставе у средњем образовању.

Специфичан циљ

4.7.6. Стимулисати развој програма неформалног учења и образовања и веће професионализације рада са младима у Републици Србији

Мере

4.7.6.1. Афирмисати и подржавати омладинске пројекте и програме са јасном неформалном образовном компонентом;

4.7.6.2. Развијати професионалне стандарде за рад са младима и признавање тих стандарда од стране МОСа;

4.7.6.3. Утврдити моделе и механизме финансирања програма неформалног образовања;

4.7.6.4. Анализирати елементе, капацитете за реализацију неформалног образовања;

4.7.6.5. Јачати капацитете омладинских организација, и организација које раде са младима, за креирање и реализацију различитих програма обуке за младе;

4.7.6.6. Подржати учешће младих на домаћим и међународним скуповима и семинарима у области неформалног образовања и омладинског рада.

Специфичан циљ

4.7.7. Оснажити младе да преузму активно, одговорно и ефикасно управљање својом каријером

Мере

4.7.7.1. Формирати центре за каријерно вођење и саветовање при образовним и другим установама;

4.7.7.2. Подржати развој стручног особља за послове каријерног вођења и саветовања;

4.7.7.3. Подржати активности које имају за циљ промовисање праксе каријерног вођења и саветовања;

4.7.7.4. Уводити у садржаје наставних и ваннаставних активности информације и курсеве о каријерном вођењу и саветовању, стању и перспективама на тржишту, предузетништву, радној етици, програмима волонтирања, радне праксе и приправничког рада, концепту доживотног учења итд.

Надлежни органи

МП, МРСП, МОС, МЕРР, МЗ, МЗЖС, МФ, НСЗ, ЗУОВ, ЗВКВО, НПС, НСВО УП, ПССО, УГ, ЛС, АМСПП, ПКС.

4.8. Подстицати и стимулисати све облике запошљавања, samozapošljavanja и предузетништва младих

Специфичан циљ

4.8.1. Унапредити перспективе младих на тржишту рада и створити услове за чешће и квалитетније запошљавање младих

Мере

4.8.1.1. Обезбедити младима приступ каријерном вођењу и саветовању у свим срединама;

4.8.1.2. Унапређивати разноврсност и квалитет образовања на свим нивоима и успоставити систем доживотног учења приступачан свима (младима у свим срединама, незапосленим и запосленим младима путем већег и квалитетнијег улагања) и афирмисати радну етику код младих;

4.8.1.3. Промовисати могућности радног ангажовања младих путем радне праксе, стажирања, приправничког и волонтерског рада, ради сузбијања дугорочне незапослености младих и стицања неопходног искуства за заснивање квалитетног радног односа;

4.8.1.4. Унапређивати техничке и кадровске капацитете инспекција рада ради правовременог препознавања и сузбијања нерегуларности у радним односима младих (злоупотребе закона у погледу учесталости одређених форми запошљавања младих, свих облика дискриминације, „мобинга“) и унапређивати сарадњу између инспекција рада и пореских инспекција ради сузбијања неформалног запошљавања младих.

Специфичан циљ

4.8.2. Обезбедити веће учешће младих у мерама и програмима активне политике запошљавања

Мере

4.8.2.1. Подстицати младе да активно траже посао ради смањења стопе незапослености младих, посебно из осетљивих група;

4.8.2.2. Успоставити систем евидентирања и праћења младих који напуштају образовни систем пре завршетка редовног школовања, као и младих без образовања и омогућити њихово укључивање у програме „друге“ шансе и стицања неопходних вештина за укључивање у процес рада;

4.8.2.3. Обезбедити младима приступ програмима додатног образовања и обука ради стицања нових знања и вештина, као и превазилажење несклада између знања стечених током образовања и потреба тржишта рада;

4.8.2.4. Унапредити постојеће и развити нове, ефикасније мере и програме активне политике запошљавања младих, мерити њихову ефикасност и ефективност и, у складу са ефектима, повећавати број корисника програма;

4.8.2.5. Омогућити приступ младима мерама и програмима активне политике запошљавања у свим срединама.

Специфичан циљ

4.8.3. Подстицати отварање нових радних места, развити samozapošljavanje и предузетништво код младих у свим срединама

Мере

4.8.3.1. Подстицати информисање, каријерно вођење и саветовање младих о могућностима samozapošljavanja и развоју предузетништва;

4.8.3.2. Подстицати развој програма samozapošljavanja, омладинског предузетништва и задругарства младих, нарочито усмерених ка развијању високопродуктивних и технолошки интензивних грана (сектор информационих технологија, индустријски и технолошки паркови и сл.);

4.8.3.3. Стимулисати и подстицати локална партнерства између јединица локалних самоуправа, социјалних партнера и удружења грађана које окупљају младе ради њиховог укључивања у програме и пројекте којима се развија предузетнички сектор;

4.8.3.4. Стимулисати развој предузетништва у посебним економским гранама (развој еко-туризма, агробизниса, рециклаже и сл.);

4.8.3.5. Обезбедити нове и унапредити постојеће кредитне линије ради повећања заинтересованости младих у свим срединама за отпочињање сопственог пословања и раста запослености;

4.8.3.6. Унапредити постојећи систем олакшица и субвенција ради стимулисања послодаваца да запошљавају младе;

4.8.3.7. Афирмисати друштвено одговорно пословање.

Специфичан циљ

4.8.4. Повећати професионалну и просторну покретљивост младих

Мере

4.8.4.1. Успоставити систем прогноза на тржишту рада као подршку планирању понуде занимања на националном и локалним тржиштима рада у складу са потребама економије;

4.8.4.2. Успоставити систем јединственог и потпуног извештавања младих о слободним радним местима на локалним и регионалним тржиштима рада, стимулисати укључивање младих у програме обука и унапређења квалификација ради запошљавања у другим регионима и градовима;

4.8.4.3. Стимулативном стамбеном политиком омогућити покретљивост младих ка неразвијеним подручјима ради повећања запослености и унапређења локалног економског развоја.

Надлежни органи

МЕРР, МОС, НСЗ, МРСП, МФ, МП, МПО, МДУЛС, МЗЖС, ПССО, ЛС, РЗС, УГ, удружења послодаваца, синдикална удружења, АМСПП, Национална корпорација за осигурање стамбених кредита.

4.9. Унапредити услове за безбедан живот младих

Специфичан циљ

4.9.1. Унапређивати нормативно и стратешко регулисање сектора безбедности у циљу побољшања безбедности младих

Мере

4.9.1.1. Усклађивати релевантно национално законодавство у области јавног и приватног сектора безбедности са преузетим међународним обавезама, доношењем нових закона и изменама и допунама постојећих;

4.9.1.2. Унапређивати поступање запослених у области јавног и приватног сектора безбедности дефинисањем процедура у протоколима и кодексима;

4.9.1.3. Увести категорију „злочина из мржње” у национално законодавство;

4.9.1.4. Подржати усвајање Националне стратегије безбедности;

4.9.1.5. Подржати усвајање Националне стратегије превенције криминалитета;

4.9.1.6. Подржати усвајање прописа и Стратегије о безбедности саобраћаја.

Специфичан циљ

4.9.2. Институционално оснажити сектор безбедности и државне управе у циљу унапређивања, остваривања и заштите људских права и права младих

Мере

4.9.2.1. Развијати координирани мултидисциплинарни приступ и међусекторску сарадњу у идентификовању, планирању и реализацији услуга за потребе младих, жртава и учинилаца насиља;

4.9.2.2. Развијати цивилну демократску контролу сектора безбедности;

4.9.2.3. Развијати унутрашње контроле сектора безбедности;

4.9.2.4. Обезбеђивати остваривање једнаких могућности за запошљавање и равноправне заступљености жена и мушкараца на свим нивоима одлучивања у сектору безбедности;

4.9.2.5. Боље информисати регруте о њиховим правима и обавезама током служења војног рока.

Специфичан циљ

4.9.3. Развијати безбедносну културу код младих

Мере

4.9.3.1. Уводити садржаје безбедносне културе у наставни план и програм у васпитно-образовним установама;

4.9.3.2. Континуирано промовисати безбедносну културу путем медијских кампања и кроз образовање;

4.9.3.4. Обезбеђивати информисање о штетним последицама коришћења ватреног оружја и експлозивних направа;

4.9.3.5. Упознавати младе са новим изазовима, ризицима и претњама по личну, јавну и националну безбедност;

4.9.3.6. Развијати и промовисати толеранцију, разумевање, родну равноправност, прихватањем различитости и неговањем ненасилних начина комуникације;

4.9.3.3. Развијати саобраћајну безбедносну културу код младих;

4.9.3.7. Развијати информатичку безбедносну културу код младих.

Специфичан циљ

4.9.4. Јачати међусобно поверење између младих и сектора безбедности

Мере

4.9.4.1. Промовисати сектор безбедности међу младима путем медијских кампања и кроз систем образовања и оспособљавања;

4.9.4.2. Развијати активности у циљу успостављања одговарајуће комуникације и односа поверења и сарадње између младих и припадника сектора безбедности;

4.9.4.3. Подстицати младе да пријављују насиље у породици, школи или на улици, било да су жртве или сведоци – очевици;

4.9.4.4. Организовати континуиране обуке за припаднике сектора безбедности из области људских права, вештина комуникација, савремених метода прикупљања доказа и других тема релевантних за безбедност младих.

Специфичан циљ

4.9.5. Стварати услове за безбедније и здравије радно окружење младих

Мере

4.9.5.1. Унапређивати безбедност и здравље младих на радном месту;

4.9.5.2. Развијати образовне програме и дефинисати процедуре за препознавање свих облика насиља у радном окружењу;

4.9.5.3. Израдити и дефинисати превентивне и реактивне програме и процедуре у циљу повећања безбедности младих у радном окружењу.

Специфичан циљ

4.9.6. Стварати безбедније школско окружење

Мере

4.9.6.1. Унапређивати заштиту младих у школском окружењу;

4.9.6.2. Подстицати развој превентивних програма и усавршавати постојеће програме превенције и помоћи жртвама насиља и криминала;

4.9.6.3. Подржавати вршњачко образовање о превенцији насиља у школи и вршњачку подршку жртвама насиља и криминала;

4.9.6.4. Организовати континуирану обуку ученика, наставног и другог особља у школама и родитеља из области превенције и помоћи жртвама насиља и криминала;

4.9.6.5. Подстицати ажурност и отвореност у раду стручних органа у школи (педагог, психолог и други).

4.9.6.6. Организовати континуирано образовање и васпитање младих о безбедном понашању у саобраћају;

4.9.6.7. Превентивно деловати техничким мерама на ризик страдања у саобраћају у окружењу школе.

Специфични циљ

4.9.7. Повећати безбедност на јавним местима

Мере

4.9.7.1. Доследно и потпуно спроводити постојеће прописе из области безбедности;

4.9.7.2. Развијати и подстицати иницијативе и програме локалне заједнице;

4.9.7.3. Развијати и спроводити концепт рада полиције у заједници;

4.9.7.4. Јачати постојеће и развијати нове превентивне безбедносне мере на јавним местима где се окупљају млади.

Специфичан циљ

4.9.8. Превенција и сузбијање насиља у породици

Мере

4.9.8.1. Обезбедити доследну примену прописа који уређују област насиља у породици;

4.9.8.2. Обезбедити континуирано информисање грађана, а посебно младих, о проблему и последицама породичног насиља;

4.9.8.3. Обезбедити континуирану обуку за препознавање насиља и помоћ жртвама насиља у породици;

4.9.8.4. Увести обуке за препознавање насиља и помоћ жртвама насиља у породици у наставне програме школа, високошколских установа и осталих образовних институција;

4.9.8.5. Обезбедити континуирано спровођење стручних обука и усавршавања свих лица непосредно укључених у превенцију и борбу против насиља у породици.

Специфичан циљ

4.9.9. Развијати процедуре и услуге неодложних интервенција намењених младима – жртвама насиља и другима који се налазе у акутним кризним ситуацијама

Мере

4.9.9.1. Уводити специјализоване превентивне програме намењене поступању у кризним ситуацијама;

4.9.9.2. Успоставити целодневно дежурство за неодложне интервенције у оквиру новог организационог модела центара за социјални рад;

4.9.9.3. Донети протокол о сарадњи који обезбеђује синхронизовано деловање јавних служби, органа и организација у пружању услуга неодложних интервенција;

4.9.9.4. Унапређивати постојеће и развијати нове програме заштите жртава насиља међу младима, у складу са започетим процесом акредитације и лиценцирања програма обуке за пружаоце социјалних услуга.

Специфичан циљ

4.9.10. Развијати процедуре и услуге неодложних интервенција намењених младима – починиоцима насиља

Мере

4.9.10.1. Уводити специјализоване програме намењене поступању према починиоцима насиља;

4.9.10.2. Организовати обуку за ненасилну комуникацију и решавање конфликта;

4.9.10.3. Развијати и унапређивати способност стручњака у свим секторима за рад са починиоцима насиља.

Специфичан циљ

4.9.11. Стварати услове за примену диверзионих поступака и алтернативних мера које се изричу младима у сукобу са законом

Мере

4.9.11.1. Обезбедити доследну и потпуну примену прописа који уређују област поступања према младима у сукобу са законом;

4.9.11.2. Идентификовати и развијати програме у локалној заједници који омогућавају примену васпитних налога и мера у складу са Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

Специфичан циљ

4.9.12. Подржати истраживања о насиљу међу младима и над младима

Мере:

4.9.12.1. Пратити врсту и учесталости насиља међу младима;

4.9.12.2. Унапређивати систем за прикупљање и анализу података и извештавање о свим видовима насиља над младима и међу младима;

4.9.12.3. Испитивати утицај различитих фактора на појаву и последице насиља;

4.9.12.4. Континуирано пратити ефекте реализованих превентивних програма и активности на заштити младих од насиља;

4.9.12.5. Укључивати младе истраживаче у пројекте истраживања о насиљу над младима и међу младима.

Надлежни органи

МУП, МО, ПССО, МПР, МОС, МРСП, МТИД, МЗ, МП, ЛС, МИ, МН, МК, РРА, Служба за људска и мањинска права, научне и образовне установе и институције, медији, приватни сектор безбедности, Заштитник грађана, АМСС, омладинске организације, удружења грађана која се баве питањима безбедности.

4.10. Чувати и унапређивати здравље младих, смањивати ризике и водеће поремећаје здравља и развијати здравствену заштиту прилагођену младима

Специфичан циљ

4.10.1. Развијати здраве стилове живота, чувати и унапређивати здравље младих

Мере

4.10.1.1. Уводити периодична национална и локална истраживања ради праћења здравља младих, уз њихово активно учешће, укључујући анализу локалних ресурса и квалитета постојећих интервенција у области заштите здравља младих;

4.10.1.2. Унапређивати знања, ставове и понашање младих у области здравих стилова живота уз стално информисање младих и извођење континуиране обуке која укључује младе као вршњачке едукаторе у области правилне исхране, културе која промовише физичке и спортске активности и гради здраве стилове живота младих;

4.10.1.3. Развијати и стално унапређивати квалитет програма вршњачког образовања кроз стандардизоване обуке и сертификоване вршњачке едукаторе;

4.10.1.4. У партнерству са младима израђивати и спроводити институционализовање здравствено-васпитних садржаја, нарочито васпитања за здравље кроз животне вештине и кроз наставне планове и програме у свим образовним установама;

4.10.1.5. Унапређивати знања и вештине родитеља, старатеља, васпитача у установама и осталих који раде са младима, у вези са правилном исхраном, физичким активностима и здрављем младих уопште.

Специфичан циљ

4.10.2. Чувати и унапређивати репродуктивно здравље младих

Мере

4.10.2.1. Унапређивати знања, ставове и понашање младих у области репродуктивног здравља, уз уважавање и поштовање полних различитости;

4.10.2.2. Развијати програме вршњачких едукатора у раду са младима по питању репродуктивног здравља;

4.10.2.3. Уводити садржаје значајне за заштиту репродуктивног здравља младих у наставне планове и програме основних и средњих школа;

4.10.2.4. Мобилисати родитеље, медије, удружења грађана и локалне заједнице да утичу на јавно мњење и политику у односу на репродуктивно здравље.

Специфичан циљ

4.10.3. Чувати и унапређивати ментално здравље

Мере

4.10.3.1. Унапређивати знања, ставове и понашања младих у области менталног здравља уз њихово активно учествовање у програмима вршњачког образовања;

4.10.3.2. Информисати младе о развојним и психолошким тешкоћама у области менталног здравља младих, као и о постојећим услугама у овој области, које се изводе у сарадњи са организацијама младих;

4.10.3.3. Обезбедити младима могућности да добију психолошку подршку и помоћ изван здравствених и психијатријских установа – у школама, студентским домовима и интернатима и изван институција, укључујући и мобилне јединице саветовалишта за младе и СОС телефоне;

4.10.3.4. Радити на унапређењу менталног здравља и примарној превенцији менталних поремећаја младих кроз школски систем и све облике масовних комуникација;

4.10.3.5. Повећавати превентивне и терапијске потенцијале примарне здравствене заштите, уз образовање постојећих кадрова за менталне проблеме младих и даљи развој саветовалишта за младе при домовима здравља;

4.10.3.6. Оснаживати постојеће специјализоване јединице за менталне проблеме младих у секундарним и терцијарним установама.

Специфичан циљ

4.10.4. Заштитити младе од злоупотребе дувана, алкохола и осталих психоактивних супстанци и предупредити последице по здравље

Мере

4.10.4.1. Обезбедити средства, механизме и начине како би млади стекли знања о последицама злоупотребе дувана, алкохола и осталих психоактивних супстанци (ПАС) и усвојили вештине у области превенције;

4.10.4.2. Обезбедити родитељима информације о превенцији и обучити их да могу да решавају проблеме који се појављују у случају злоупотребе ПАС (да пруже подршку младој особи у решавању проблема зависности);

4.10.4.3. Пратити злоупотребе ПАС и подржавати укључивање у ESPAD¹¹⁹ мрежу европских земаља за праћење и превенирање злоупотребе свих ПАС;

4.10.4.4. Јачати капацитете институција на свим нивоима заштите да благовремено препознају и контролишу последице злоупотребе ПАС међу младима, уз организацију програма за смањење штете и изван институција.

Специфичан циљ

4.10.5. Превенирати полно преносиве инфекције (ППИ) и HIV/AIDS

Мере

4.10.5.1. Промовисати и обезбеђивати активно учешће младих у проширивању националног одговора на HIV/AIDS;

4.10.5.2. Донети програме за интензивирање праћења и заштите младих од ППИ и HIV/AIDS;

4.10.5.3. Образовати и подржавати омладинске групе и удружења грађана да допринесе локалном и националном одговору на HIV/AIDS;

4.10.5.4. Мобилисати родитеље, медије, удружења грађана и институције локалне заједнице да утичу на јавно мњење и политику у односу на ППИ, HIV/AIDS;

4.10.5.5. Проширивати приступ здравственим службама прилагођеним потребама младих, укључујући промовисање добровољног тестирања и саветовања, негу и службе подршке у области ППИ и HIV/AIDS;

4.10.5.6. Пружати много већу подршку младима који живе са HIV/AIDS-ом и елиминисати сваки вид дискриминације.

Специфичан циљ

4.10.6. Унапређивати систем здравствене заштите да одговори потребама младих

Мере

4.10.6.1. Јавно залагање и стварање механизма кроз здравствену службу да сви млади људи имају једнака права на здравље и једнаку доступност здравствених услуга;

4.10.6.2. Успостављати јасне механизме заштите младих унутар здравственог система од дискриминације у било ком облику и по било којој основи;

---

¹¹⁹ ESPAD – *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* /Европски школски пројекат о алкохолу и другим дрогама

4.10.6.3. Јасно дефинисати и јавно објављивати права младог корисника унутар здравственог система, укључујући и облике учешћа младих у органима и телима у области здравства;

4.10.6.4. Повећати сензитивност и професионалне компетенције здравствених радника да препознају додатне потребе посебно осетљивих младих;

4.10.6.5. Обезбедити даљи развој саветовалишта за младе, која својим садржајем обухватају све области из оквира здравственог понашања, фактора ризика и превенције поремећаја здравља младих, као и иновирање знања кадрова свих профила који раде са младима;

4.10.6.6. Обезбедити увођење студијских програма у области здравља младих у додипломско и последипломско образовање лекара и осталих здравствених радника и сарадника;

4.10.6.7. Пружати подршку свим организованим активностима које воде ка бољем здрављу младих, а посебно: васпитању за здравље кроз животне вештине, вршњачкој едукацији уз акредитовање програма и сертификацију вршњачких едукатора, другим облицима организовања младих у области очувања здравља и помоћи оболелим;

4.10.6.8. Развијати сарадњу са установама и организацијама у области културе, спорта и рекреације, где је помоћ младима у организовању слободног времена – изузетан допринос здрављу и промоцији здравих стилова живљења;

4.10.6.9. Развијати сарадњу са системом социјалне заштите, правосуђем и системом безбедности, као и удружењима грађана у низу области које су повезане са здрављем младих.

Надлежни органи

МЗ, ЛС, МН, МП, МПР, МОС, МРСП, МУП, МП, УГ, високошколске установе, научноистраживачке институције и заводи за јавно здравље.

4.11. Оснаживати младе за иницијативе и активности које су у складу са основним циљевима одрживог развоја и здраве животне средине

Специфичан циљ

4.11.1. Развијати свест и понашање младих у духу одрживог развоја, заштите животне средине, као и очувања природне баштине

Мере

4.11.1.1. Организовати, у партнерству са младима, различите облике образовних програма за младе кроз све видове формалног и неформалног образовања;

4.11.1.2. Промовисати одрживо коришћење природних ресурса и добара;

4.11.1.3. Формирати регионалне као и интернационалне електронске комуникацијске мреже (путем Интернета) у циљу потпомагања глобалне сарадње;

4.11.1.4. Подстицати укључивање младих у организације младих и друга удружења грађана која, кроз научнообразовне, истраживачке, спортске и друге активности, негују дух одрживог развоја и доприносе заштити животне средине;

4.11.1.5. Подстицати вредновање активности младих у овој области кроз успостављање награда за најуспешније акције;

4.11.1.6. Унапређивати и стимулирати ширење, умрежавање и одржавање програма вршњачке едукације у локалним заједницама (кроз стандардизоване обуке и континуирано праћење);

4.11.1.7. Обезбедити подршку младима за њихово стручно усавршавање у области заштите животне средине и одрживог развоја, како у земљи, тако и у иностранству.

Специфичан циљ

4.11.2. Превенирати и смањити ризике по здравље младих који могу потицати из животне средине

Мере

4.11.2.1. Развијати адекватан информациони систем праћења основних показатеља загађења и стварати базе података на републичком, регионалном и локалном нивоу;

4.11.2.2. Подизати ниво свести (кроз образовање и информисање) о ризицима по здравље који могу потицати из животне средине (храна, вода, ваздух – у спољашњој средини и затвореним просторима) и промовисати здрав начин живота;

4.11.2.3. Подстицати развој установа примарне здравствене заштите и програма превенције са стручњацима чије је образовање посебно усмерено на проблеме здравља проузроковане загађеном животном средином или нездравим стилем живота;

4.11.2.4. Унапредити мере за отклањање ризика у животној средини и за заштиту живота и здравља младих.

Специфичан циљ

4.11.3. Обезбедити услове за активно учешће младих у доношењу одлука у вези заштите животне средине и одрживог развоја

Мере

4.11.3.1. Омогућити учешће младих у процесу одлучивања и у преговорима у вези животне средине на глобалном и регионалном нивоу, а кроз учешће младих у државним саветима, националним делегацијама и саветодавним одборима;

4.11.3.2. Формирати регионалне и интернационалне електронске комуникацијске мреже (сарадња по питањима заштите животне средине, трансфер искуства и знања);

4.11.3.3. Подстицати партнерске могућности омладинских организација, удружења грађана и организација које се баве младима и интернационалних агенција за развијање локалних и националних пројеката.

Специфичан циљ

4.11.4. Развијати капацитете система који ће омогућити спровођење политике према младима, као и пратити и адекватно реаговати на све проблеме од значаја за младе у сегменту одрживог развоја и заштите животне средине

Мере

4.11.4.1. Дефинисати механизме и обезбедити стручну, финансијску и политичку подршку за адекватно образовање као и благовремено информисање поводом животне средине и одрживог развоја;

4.11.4.2. Подстицати развој предузећа за прикупљање секундарних сировина и рециклажу, као и привредних друштава чија је активност усмерена на заштиту животне средине и одрживог развоја;

4.11.4.3. Обезбедити финансирање из посебног фонда омладинских идејних пројеката из области одрживог развоја и заштите животне средине;

4.11.4.4. Стимулисати тематско опредељивање специјалистичких и научних пројеката ка решавању актуелних проблема процеса и стања у животној средини (климатске промене, прекомерна експлоатација природних ресурса, поремећаји равнотеже и губитак биодиверзитета и проблем генетски модификованих врста);

4.11.4.5. Дефинисати механизме и облике који ће удружењима грађана омогућити повезивање и развој капацитета за остваривање активности усмерених ка одрживом развоју и проблемима у животној средини;

4.11.4.6. Омогућити ефикасну примену знања младих о заштити животне средине; 4.11.4.7. Обезбедити подршку развијању компетенција наставног кадра за укључивање образовања за заштиту животне средине и одрживи развој у наставу и ваннаставне активности;

4.11.4.8. Обезбедити сарадњу у области образовања за заштиту животне средине и одрживог развоја на свим нивоима (образовно-васпитне установе, високошколске установе, научноистраживачке установе), као и са организацијама у свету, посебно у оквиру Економске комисије УН за Европу (UNECE).

Надлежни органи

МП, МОС, МЗЖС, МТИД, МК, МФ, УГ, ЛС, МЗ, МУП, МН, МРСП.

5. АКЦИОНИ ПЛАН

Акциони план за спровођење ове стратегије Влада ће утврдити до 30. септембра 2008. године.

6. ЗАВРШНИ ДЕО

Ова стратегија садржи : Прилог 1 (значење скраћеница); Прилог 2 (Појмовник) и Прилог 3 (Манифест младих), који су одштампани уз њу и чине њен саставни део.

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број: 56-1777/2008-001
У Београду, 9. маја 2008. године

В Л А Д А

ПОТПРЕДСЕДНИК

Божидар Ђелић

ЗНАЧЕЊЕ СКРАЋЕНИЦА

АМСС	Ауто мото савез Србије
АПЗ	Активна политика запошљавања
АРС	Анкета о радној снази
АМСПП	Агенција за мала и средња предузећа и предузетништво
ЕNHIS	<i>The European Environment and Health Information System</i> /Европски информациони систем у области животне средине и здравља
ЕУ	Европска унија
ЗВКВО	Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања
ЗУОВ	Завод за унапређивање образовања и васпитања
КУД	Културно уметничко друштво
ЛС	Локална самоуправа
МЕРР	Министарство економије и регионалног развоја
МЗ	Министарство здравља
МЗЖС	Министарство заштите животне средине
МИ	Министарство за инфраструктуру
МК	Министарство културе
МН	Министарство науке
МОР	Међународна организација рада
МОС	Министарство омладине и спорта
МО	Министарство одбране
МП	Министарство просвете
МПО	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
МПР	Министарство правде
МРСП	Министарство рада и социјалне политике
МТИД	Министарство за телекомуникације и информатичко друштво
МДУЛС	Министарство за државну управу и локалну самоуправу
МУП	Министарство унутрашњих послова
МФ	Министарство финансија
МСПП	Мала и средња предузећа и предузетништво
НАПЗ	Национални акциони план запошљавања
НПС	Национални просветни савет
НСВО	Национални савет за високо образовање

HC3	Национална служба за запошљавање
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> / Организација за економску сарадњу и развој
ПАС	Психоактивне супстанце
ППИ	Полно преносиве инфекције
ПКС	Привредна комора Србије
ПССО	Покрајински секретаријат за спорт и омладину
РЗС	Републички завод за статистику
РРА	Републичка радиодифузна агенција
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> / Програм Уједињених нација за развој
УП	Унија послодаваца
УГ	Удружења грађана
ЦЕСИД	Центар за слободне изборе и демократију
ЦИПС	Центар за информисање и професионално саветовање
PM ₁₀ и PM _{2.5}	Суспендоване честице, пречника 10 или 2.5 микрометра

Прилог 2

ПОЈМОВНИК

Акредитација – процес провере да ли нека институција или програм задовољавају унапред дефинисане опште стандарде квалитета. Проверу обавља неко „спољашње” тело, независна комисија или агенција.

Активне мере на тржишту рада – све активне мере и програми на које незапослено лице, пријављено на евиденцију Националне службе за запошљавање, има право, а које су усмерене ка унапређењу запослености, односно остварењу пуног, продуктивног и слободно изабраног запослења.

Активно становништво, радна снага – становништво радног узраста, запослена и незапослена лица, старости од 15 до 64 године.

Активно учешће младих, партиципација – подразумева права, средства, простор и могућност, а по потреби и подршку, да се учествује у доношењу одлука и активностима које доприносе изградњи бољег друштва.

Безбедност – у објективном смислу представља одсуство претњи по усвојене вредности, а у субјективном смислу – одсуство страха да ће те вредности бити угрожене.

Безбедносна култура – је скуп усвојених ставова, знања, вештина и правила из области безбедности, испољених као понашање, о потреби, начинима и средствима заштите личних, друштвених и међународних вредности од свеколиког угрожавања.

Вештина – способност успешног обављања неке активности.

Волонтерски рад – облик организованог, свесног добровољног рада без накнаде, са циљем пружања помоћи другима, ради њихове добробити или добробити целог друштва.

Доживотно учење – процес учења који се одвија током целог живота појединца, ради личног развоја, стицања нових знања и компетенција, ефикаснијег прилагођавања новим животним околностима, новим технологијама и достигнућима људског

друштва. Укључује све облике учења, а не само формално учење у образовним институцијама.

Државни и приватни сектор – односи се на економску поделу, по типу већинског власништва.

Друштвено одговорно пословање – савремени концепт управљања компанијом који има за циљ успостављање квалитетнијег животног стандарда запослених, потрошача и осталих чланова локалне заједнице, без нарушавања профитабилности компаније.

Ефективност образовног система – степен успешности образовања изражен мером резултата, у терминима постигнутих излазних компетенција ученика и улагања у систем образовања.

Емисија – испуштање загађујућих материја или енергије из индивидуалних или дифузних извора у животној средини и њене медијуме.

Животна средина – јесте скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот.

Злочин из мржње –

а) било који криминални акт, укључујући акте према лицима или имовини, где су жртва, имовина или мета напада одабране због њихове стварне или привидне повезаности, придружења или чланства у групи како је дефинисана под б);

б) група може бити заснована према карактеристикама које су заједничке члановима те групе, као што су стварна или привидна расна припадност, национално или етничко порекло, језик, боја коже, религиозна припадност, пол, године, менталне или физичке сметње, сексуална оријентација и слично.

Знање – скуп организованих информација које поседује неки појединац, разумевање информација, појмова и односа и коришћење информација.

Европски оквир квалификација – представља један од главних стубова европског простора високог образовања. Подразумева да је свака квалификација описана уз помоћ исхода учења, изражена преко компетенција, нивоа, профила, оптерећења и бодова. Помаже разумевању и међусобном упоређивању националних квалификација.

Инвалидитет – проистиче из међудејства особа са оштећењима са баријерама у окружењу и баријерама које се одражавају у ставовима заједнице, а отежавају пуно и ефективно учешће особа са инвалидитетом у друштву, једнако са осталим члановима.

Индикатори квалитета образовања – јасно дефинисани показатељи који омогућавају процене о кључним аспектима образовног система. Индикатори који се најчешће користе односе се на обухват, осипање из система, школска постигнућа ученика.

Иницијално образовање – обухвата све програме образовања који се дешавају пре уласка у свет рада, односно првог запошљавања.

Информатичка писменост – способност коришћења рачунара за професионалне потребе и у свакодневном животу.

Каријерно вођење и саветовање – организован систем друштвене и стручне делатности на пружању континуиране помоћи појединцу током његовог целокупног каријерног развоја, у слободном избору усмерења и опредељења, у образовању и професионалној активности, са циљем постизања професионалног квалитета, у складу са личним особинама и потребама тржишта рада за појединим занимањима.

Квалификација – званична потврда стечених компетенција, на основу успешно завршеног програма. Потврду издаје за то овлашћена установа, односно институција.

Ко-менаџмент – заједничко управљање процесима и одлукама, посебан вид активног учешћа

младих који младим људима омогућава равноправно позицију у односу на своје старије партнере у раду на заједничким циљевима.

Компетенција – функционално интегрисана знања и вештине које могу да се употребе у новим ситуацијама и различитим контекстима. Компетенције укључују различите способности практичне примене знања, когнитивних и мануалних вештина, ставове и вредности и димензију мотивације.

Концепт демократског грађанства – обухвата активности усмерене ка оспособљавању младих људи и одраслих да активно учествују у демократском друштву користећи своја права и одговорности у друштву.

Континуирано образовање и обука – односи се на програме и процесе образовања који се дешавају после обавезног образовања, односно, за неке категорије, после иницијалног образовања и обуке или после уласка у свет рада, у циљу унапређивања знања, вештина, компетенција, стицања нових компетенција, даљег личног и професионалног развоја.

Корпоративни сектор – односи се на предузећа и компаније које имају посебну друштвену одговорност.

Културне вредности – тип културе који је пожељан са становишта друштва и друштвеног развоја. Развој културних вредности подржава се креирањем разноврсне културне понуде, на локалном и на републичком нивоу.

Национални оквир квалификација – јединствен опис главних квалификација у систему образовања земље. Под појмом „главна квалификација” подразумева се општа квалификација на датом нивоу без обзира на област за коју је квалификација стечена. Оквир квалификација омогућава једноставно упоређивање различитих квалификација које постоје у систему, хоризонталну и вертикалну проходност кроз образовни систем, препознавање стечених знања и вештина и транспарентност система образовања, како за појединце, тако и за послодавце, представнике тржишта рада и установе образовног система.

Неформално образовање – односи се на све програме и активности образовања и учења изван школског система. Реч је о организованим, планираним и систематизованим програмима који се не завршавају са друштвеном верификацијом стечених знања и постигнућа у смислу процена наученог, оцена и диплома.

Неформално тржиште рада – тржиште рада на које се не односи Закон о раду и други прописи из области радног законодавства („сиво тржиште рада”).

Образовни исходи – јасни и мерљиви показатељи резултата учења које је ученик остварио, а који показују шта ученик зна и шта може да уради након неког периода учења.

Образовни стандарди – јасно одређење што ученик мора да зна, разуме и шта уме да уради на крају одређеног циклуса учења у процесу образовања.

Одрживи развој – складан однос екологије и привреде, како би се природно богатство наше планете сачувало за будуће нараштаје; тежња да се створи бољи свет балансирајући социјалне, економске и факторе заштите животне средине.

Опште компетенције – знања, вештине и способности које би појединац требао да поседује на одређеном нивоу образовања, без обзира на струку или научну област којом се бави.

Осетљиве групе младих – односи се на све категорије младих који су осујећени или онемогућени да остварују своја права (нпр. особе са инвалидитетом, Роми, сиромашни млади итд.).

Особе са инвалидитетом – особе са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу, које услед друштвених или других препрека немају могућности, или имају смањене могућности, да се укључе у активности друштва на истом нивоу са другима, без обзира на то да ли могу да

остварују поменуте активности уз употребу техничких помагала или уз службе подршке.

Пасивне мере на тржишту рада – облик финансијске и друге помоћи незапосленом лицу које је пријављено на евиденцију Националне службе за запошљавање, а које је према закону стекло право на помоћ.

PISA – *Program for International Student Assessment* / Програм међународне евалуације образовних постигнућа ученика, на завршетку периода општег образовања, чији је основни циљ процена различитих аспеката припремљености ученика за изазове наставка школовања и сналажења у свакодневним животним ситуацијама. Процењују се постигнућа ученика у четири области: математика, природне науке, разумевање прочитаног и решавање проблема.

Сектор безбедности – обухвата све органе, установе и организације које имају законска овлашћења да употребљавају средства силе и принуде и пружају сигурност држави и грађанима.

Реформа сектора безбедности – је скуп политика и поступака који теже ефикаснијем и ефектнијем пружању људске и државне безбедности у оквирима демократске владавине.

Стопа активности – удео радно активног становништва старости од 15 до 64 године у укупном становништву исте старосне доби радно активног становништва.

Стопа запослености – удео запослених старости од 15 до 64 године у укупном становништву

исте старосне доби.

Стопа неактивности – удео неактивног становништва, старости од 15 до 64 године, у укупном

становништву исте старосне доби.

Стопа незапослености – удео незапослених, старости од 15 до 64 године, у активном становништву исте старосне доби.

TIMSS – *Trends in International Mathematics and Science Study* / Међународно испитивање ученичких постигнућа у математици и природним наукама, које се спроводи у четворогодишњим циклусима (1995, 1999, 2003, 2007). Резултати TIMSS-а дају податке о успешности ученика на крају четвртог и осмог разреда основне школе из математике и природних наука у поређењу са ученицима из других земаља.

Тропосферски озон – озон који се налази у тропосфери и игра значајну улогу у урбаном смогу и ефекту стаклене баште.

Умење – способности ефикасног коришћења знања у контексту.

Формално образовање – образовање које се дешава у школском систему од основне школе до постдипломских студија на универзитету, на основу одобрених програма образовања који воде до дипломе (сертификата), односно националних признања о стеченим квалификацијама, компетенцијама и нивоима образовања и које се финансира из јавних фондова.

Центар за информисање и професионално саветовање – услужни сервис који незапосленима, запосленима који имају потребу за променом посла, ученицима и студентима, помаже при планирању каријере путем информисања о занимањима, могућностима запошљавања и укључивања у програме додатног образовања и обуке, као и саветовања за избор и промену занимања. У Центру се и послодавцима пружа могућност информисања о избору квалитетних кадрова за радну праксу или запослење, као и добијања савета за бирање кадрова.

Цивилна демократска контрола – оружаних снага представља контролу државних и недржавних органа који употребљавају средства принуде, како од стране демократски изабраних представника грађана тако и од стране јавности.

Цивилни сектор – удружења грађана и организације које чине базу функционисања друштва као контрастеже државним структурама и комерцијалном сектору.

МАНИФЕСТ МЛАДИХ СРБИЈЕ

Ми млади, грађани и грађанке Републике Србије, обраћамо се овим манифестом државним институцијама, укупној јавности Републике Србије али и својим вршњацима и онима који долазе. Чинећи једну петину укупног становништва, носиоци смо перспективе и протагонисти остваривања развојних циљева наше земље. Да бисмо сутра имали конструктивну улогу у друштву, ми неизоставно морамо већ данас да учествујемо у планирању одлука за будућност. Ми имамо кључни интерес за напредак Републике Србије.

Посматрајући трендове савременог света, утицаје глобализације на тржиште рада, прерасподеле моћи међу светским силама, све јачи плурализам и индивидуалност младих људи у свету те убрзани технолошки развој,

Сазревајући у изолацији и сиромаштву, окружени насиљем, искључени из система доношења одлука које се тичу нашег развоја, ограниченог кретања и могућности за образовање,

Уверени да представљамо виталан ресурс друштва, основу без које наше друштво нема будућност,

Тражимо системску бригу државе кроз стратешко међугенерациско партнерство у пословима изградње друштва и институција:

- израду закона о младима и остале легислативе која се тиче младих;
- подршку одрживој националној кровној организацији младих;
- квалитетну имплементацију Националне стратегије за младе у свим ресорима.

Као исход, очекујемо да видимо резултате на пољу мењања културе живљења кроз веће укључивање младих људи и бригу о њиховим потребама и правима без обзира на пол, расну и националну припадност, религијску, политичку и сексуалну оријентацију, социјални статус и хендикеп. Верујемо да је то најисправнији пут одрживог развоја и да само тако можемо допринети миру и изградњи бољег и праведнијег друштва шанси за све, где ћемо моћи слободно да радимо, доносимо одлуке, волимо и стварамо.

Млади у Републици Србији знају, могу и умеју. Стога очекујемо доступност ресурса државе уз поштовање наших слобода, достојанства, личног и друштвеног развоја!

Иницијатива Коалиције младих Србије,
омладине политичких партија и странака,
омладинских удружења грађана и медија
Републике Србије

